

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

SAMLINGER

TIL

JYDSK HISTORIE OG TOPOGRAFI.

III BIND. 1870—1.

UDGIVET
AF
DET JYDSKE HISTORISK-TOPOGRAFISKE SELSKAB.

AALBORG.

FORLAGT AF MARINUS M. SCHULTZ
OG TRYKT HOS OLUF OLUFSEN.

Af Ribe Bys Tingbøger fra Slutningen af det 16de Århundrede
til Skildring, dels af Retsvæsenet, dels af Sædorne
og Tilstandene på den Tid.

Af J. Kinch.

1. En Mordsag.

Denne Sag er ikke af Betydning ved de Personer, som den nærmest angår; men der er enkelte Omstændigheder ved den, som give den megen Interesse med Hensyn til Skildringen af en ældre Tids Retsvæsen. — I første Del af dette Tidsskrift har jeg givet en Skildring af Rådmand Anders Sørensen Klyns Levnet. En af denne Mands Svende, hvis Navn ikke engang findes angivet, blev 1580, rimeligvis en af de første Dage af Juli Måned, funden død i en af-sidesliggende Del af Ribe Bys nordlige Forstad, i Egnen af St. Peders Kirke, udenfor Plankeværket til Mads Kocks Toft. Mistanken for Drabet faldt på en Mogens Pedersen Markmand, uden at det efter Tingbogen kan oplyses, hvad der har givet Anledning til denne Mistanke. Man ser kun, at han var den Første, som henledte Opmærksomheden på Drabet, idet han var kommen hen til en Hyrdedreng, som vogtede Svin i Nærheden, og havde opfordret ham til at gå hen til den Karl, som lå der, og se, hvad der skadede ham. Da Drengen kom tilbage med den Beretning, at Hatten lå for Karlens Mund, og at Fråden stod ud af Hatten, men at

han ikke havde turdet røre ved ham, sendte Mogens Drengen igjen hen for at undersøge, om Karlen åndede, hvorpå Drengen bragte den Besked, at han var død. Unægtelig kunde der være noget Mistænkeligt ved denne Opførsel af Markmanden; men andre Grunde til Mistanke må dog vel være komne til.

Da Efterretningen om det begåede Drab kom til Anders Sörensens Hjem, har han rimeligvis ikke selv været hjemme; thi hans virksomme og uforfærdede Kone fik 2 Borgere til at følge ud med sig for at se til den Døde. De så da, at denne var blå i den ene Tinding af et Slag; men den nærmere Undersøgelse foregik først, da Anders Sörensen selv kom til med en Bartskjær, Kristen Thomsen Hegelund, og endnu 3 Borgermænd. Den udviste, at Karlens Brystben var knust. Vidnesbyrdene herom aflagdes på Tinget den 5te Juli. Markmanden, som imidlertid var bleven fængslet, stod til Vedermaalsting og hørte på dem. Ved samme Lejlighed oplystes det, at man også i dette Tilfælde havde anvendt den såkaldte Båreret, om hvilken man kan se disse Samlingers 1ste Del, S. 291 fl.¹⁾ Rimeligvis er Prøven foregået ved den Dødes Begravelse, som skete på St. Peders Kirkegård, uagtet denne dengang kun ved særegne Lejligheder plejede at benyttes til Begravelsesplads. Idetmindste ser man, at Mogens Pedersen blev hentet ud af Fængselet for at overvære Begravelsen, og at man ved denne Lejlighed lod den ovennævnte Hyrdedreng påsige („te“) ham det, som var foregået mellem dem den Dag, Mordet var begået. Umiddelbart derefter er rimeligvis den omtalte Prøve foretaget, hvilket foregik således, at Mogens måtte lægge sin Hånd på den Dødes Kindben og samtidig rimeligvis aflægge en sådan Ed på sin Uskyldighed, som ved slige Lejligheder plejede at aflægges. (Se ovenanførte Sted i 1ste Del.) Her fik dog Prøven et for den Anklagede uheldigt Udfald, idet Blodet, såsnart han lagde sin Hånd på den Døde, begyndte at flyde ud af dennes Mund. Mogens mente rigtignok, at dette måtte være kommet deraf, at han havde lagt sin Hånd for hårdt på den Døde, ligesom han overhovedet bestandig påstod, at han var uskyldig i Mordet; men denne såkaldte Gudsdom har dog vistnok ikke gjort

¹⁾ Navnet Båreret har jeg dog ikke fundet anvendt her i Byen.

ringe Indtryk på Tovsmændene. Det kan heller ikke negtes, at Mogens havde bestyrket Mistanken imod sig ved sin Opførsel efter sin Fængsling, dels ved et Forsøg på Udbrud, dels ved at tilbyde sig til at være Byens Bøddel og til at lade sig brændemærke på begge Kinder, når han måtte slippe for denne Sag. Rimeligvis har Byen netop manglet en Bøddel og måske ikke haft så let ved at få Nogen til denne Bestilling. Man må dog ikke tro, at det hørte med til Bøddeltjenestens mange Ubehageligheder, navnlig i de Tider, at Vedkommende skulde brændemærkes på Kinderne; men Mogens har udentvivl tilbudet at lade sig behandle på denne Måde, for at Byen kunde have nogen Sikkerhed for, at han ikke løb bort, såsnart han kom på fri Fod.

De 12 Tovsmænd, som bleve udnævnte til at afsige deres Kjendelse i Sagen, have rimeligvis i Hjærtet følt sig overbeviste om den Anklagedes Skyldighed, men dog tillige måttet erkjende, at der manglede sikre Beviser imod ham. De vare i denne Sag de såkaldte *Tovsmænd ved Nørreport*, nemlig de 12 Borgere, som vare bosiddende nærmest indenfor Nørreport, og som måtte sværge i alle Sager angående Sår og Drab, som vare begåede nordenfor Byen, men indentor dens Frihed, i Overensstemmelse med Byrettens Bestemmelse om, at Kjendelsen skulde afsiges af de 6 nærmeste Naboer på begge Sider af det Sted, hvor Forbrydelsen var begået. Disse Tovsmænd søgte nu i denne tvivlsomme Sag at vælte en Del af Ansvaret fra sig derved, at deres Formand, Jens Pedersen Skomager, den 9de Juli på Tinge lod udnævne 24 Mænd, til hvilke såvelsom til Borgmestere og Råd, begge Fogderne (Byfogden og Herskabsfogden) og så mange andre Borgere og Almue, som den Dag søgte Tinget, han på menige 12 Tovsmænds Vegne ved Nørreport gjorde det Spørgsmål, „om de ikke haver hørt Rygte og Tidende, at Mogens Pedersen, som sidder i Bøddelshuset, er skyldig udi den Karls Død, som lå udenfor Mads Kocks Toft. Dertil svarede de Dannemænd allesammen, den ene med den anden, så mange som idag nærværende inden Tinge tilstede vare, at de have vel hørt, at Mogens Pedersen skal være skyldig udi fornævnte Karls Død.“

På disse Bevisligheder — idetmindste findes ingen andre indførte i Tingbogen — afsagde Tovsmændene Tirsdagen den 12te Juli følgende Kjendelse: „Og efter de Vidnesbyrds

Lydelse og Rygte og Tidende, de haver hørt for dennem, da vidste de ikke rettere, end at de svore Mogens Pedersen Markmand fra sin Fred og rette Banemand at være til den døde Karl, som lå død ude ved St. Peder, udenfor Mads Kocks Tofts Plankeværk.“ Kun 8 af Tovsmændene vare tilstode og aflagde den Dag Eden; af de 4 øvrige, de såkaldte Udsætningsmænd, findes kun den ene senere at være tiltrådt Eden, idet han „den 30 Augusti 1580 svor lige som de andre.“

Selve Tovsedens antyder tilstrækkelig ved sin Form Usikkerheden i de Kjendsgjæringer, hvorefter der var dømt. Det kan ikke negtes, at det var noget letsindigt, at dømme en Mand fra hans Fred, væsentligt på Grund af Rygter. Øvrigheden synes også at have haft Betænkelighed ved at bringe Tovsmændenes Kjendelse mod Mogens Pedersen i Anvendelse; thi 4 Dage efter Tovsedens Afsigelse, altså den 16de Juli, spurgte en af Rådmændene, Oluf Thomsen, ham tydelig på Tinget, om han, siden han ofte havde begjæret at være „til Munds“ med Peder Sørensen, da vidste med Rette, at denne var skyldig i det begåede Drab, og opfordrede ham tillige til, hvis han selv var uskyldig, da at „gjøre sin Undskylding“ (bevise sin Uskyldighed). Mogens Pedersen vidste ikke, at Peder Sørensen var skyldig, men kunde kun sige, at de vare fulgte ad ud til den Døde. Endnu den 1ste September blev der taget et Vidnesbyrd i Sagen, som ikke findes fremført på Tinget for nu, nemlig det om Mogens Pedersens ovenfor fortalte Sammentræffen med Hyrdedrengen, som udentvivel er den samme som Peder Sørensen. Hvorledes det egentlig har forholdt sig med denne Oprøpelse af Sagen, efterat Tovsmændene engang havde afsagt deres Ed, ved jeg ikke, da der hverken i Ting- eller Rådstue-Bøgerne findes Mere om Sagen, og ligeså lidt kan jeg sige, hvad Resultatet blev for Mogens Pedersen; men Sagen har vel været mindre farlig for ham, da der ikke ses at være optrådt nogen Eftermålsmand af den Dødes Slægt, hvem det kunde interessere at søge Hævn over ham.

2. En Sag om Helligbrøde.

Uagtet den Ærefrygt for det Hellige, som Katholicismen i Almindelighed med Held, om end ikke altid på den rigtigste og sandeste Måde, vidste at indgyde Folkene, var

der dog Lejligheder, ved hvilke man ligesom for Öjeblikket slog sig løs fra denne Ærbødighed og gjorde selve Kirkerne til Skuepladse for Optrin, som nu forekomme os lidet passende til Stedets Hellighed. Jeg tænker herved på Middelalderens såkaldte Narrefester, ved hvilke selve Gudstjenerne karrikeredes, og på Opførelsen i Kirkerne af Skuespil, som vel skulde forestille Optrin af den hellige Historie, men hvori der ofte indblandes en meget rå Spas. Ligeledes beskylder man jo ofte endnu Katholikken for at medbringe temmelig verdslige Tanker i Kirken. — Det er dog vistnok et stort Spørgsmål, om vore lutherske Forfædre i det 16de, 17de og tildels også i det 18de Århundrede med Hensyn til Ærbødigheden for Guds Hus og Iagttagelsen af en sømmelig Opførelse i det havde gjort noget Fremskridt fremfor deres katholske Fædre. Uagtet den strenge Religiositet og Kirkelighed, som dengang, navnlig da i det 16de og 17de Århundrede, var så aldeles fremherskende Tone, og uagtet vi i Regelen vistnok ikke bør antage, at disse Egenskaber vare skrømtede, hvor vi se dem fremtræde på så smuk en Måde, som det virkelig ofte var Tilfældet, så er det på den anden Side undertiden, som om der intet Spor havde været af Ærbødighed for de hellige Steder eller endogså blot af Sands for, hvad der i denne Henseende var sømmeligt.

Det Exempel på Uorden i Ribe Domkirke af den aller værste Art, som jeg her vil fortælle efter Tingbogen, kommer første Gang for i denne den 29de April 1580, da Mag. Jakob Madsen, Sognepræsten ved Domkirken (den bekjendte senere Biskop i Fyn Jakob Madsen Vejle), Hans Kristensen Bartskjær (nævnt som Forfatter i Nyerup og Krafts Litteratur-Lexikon) og 2 andre Borgere fremtrådte for Retten og vidnede, at de den foregående Mandag, da de med andre Dannemænd „gik og spadserede“ i Domkirken, havde bemærket en Sammenstimlen af Degne (större Disciple af Latinskolen) „ved den Stol i Biskop Ivers (Muncks) Kapel“ (i Domkirkens sydligste Sidegang; selve Stolen kaldes i samme Vidnesbyrd også Biskop Ivers Stol). De gik hen til Degnene og spurgte dem om, hvad der var på Færde, og disse fortalte dem da, at Hans Jakobsen Møller havde været inde i Stolen i Selskab med et Kvindfolk. Denne Hans Møller, som her nævnes, var Forpagteren af den daværende Kongens Mølle her i Byen; som en af Byens vær-

ste og ræste Slagsbrødre har jeg omtalt ham i dette Tidsskrifts 1ste Bind. Fruentimret var hans Tjenestepige, Karen Pedersdatter, født i Brande Sogn. Hun mødte næste Dag for Retten og afgav følgende Forklaring:

„At then tiidt, for^{ne} Hans Møller stoidt och loedt sit „vandt y then første stoell, hand gick udij, effther hand „kom y kircken, och hun gick meth hannem, Tha stoidt „hun fraa hannom och snackedt meth Staffen mallers daater och gamell Anne Smedekones daater barn.“

Hvad der således måtte betragtes som indrømmet, er allerede en ubegribelig Usømmelighed; men Pigens Udsagn indeholdt neppe den fulde Sandhed; thi den 2den Maj mødte 6 „Skolens Personer“ (Skoledisciple) for Retten og vidnede alle ved deres Helligånds Ed, Sjels Salighed og oprakte Fingre i fuldkommen Overensstemmelse med den første blandt dem, Peder Christensen Bøffuel, hvis Forklaring lød således:

„Adt then neste Mandag for S. Woldburg Dag nu sidst forgangen skeede thet sig saa, som handt gick y vor Frue Kircke och spasseredtt, Tha saae handt, huor en quindfolck stoidt uden vedt Bisp Ifuers stoell, och som hand gick ther fraa, kom for^{ne} Moens Nelsen, Knud Matzen, Nels Chrestensen, Ib Christensen och Peder Knudsen (de øvrige 5 Disciple) gangendes modt hannem. Saa sagde hand till thennem, adt ther stoidt en quinde vidt for^{ne} stoell. Saa ginge the strax ther om till hobe, som thet kors staa^r1). Tha var for^{ne} quinde gaaedt ind y for^{ne} Bispens stoell, och icke the kunde tha see hende. Saa toge the nogen stycker steen²) och sloge till for^{ne} stoell, som hun vaar udti, iij slag udti en Aandefang. Medt thet same gaff for^{ne} quinde sig till synne och satte sig op y stoelen och icke the tha souge Hans møller, meden (men) siiden ther efter gick hand och quinden aff stolen.“

Efter disse Vidnesbyrd er der unægtelig megen Grund til at mistænke det Værste, og det er klart, at Sognepræsten og de Borgere, som strax, efterat dette var passeret, vare

1) I det sydvestlige Hjørne af Kirken, tæt vestenfor Biskop Ivers Kapel.

2) Efter Jakob Madsens og Fleres Vidnesbyrd var det Teglsten; på Brokker af sådanne synes der således ikke at have manglet i Kirken.

komne hen til Disciplene og havde udspurgt dem om Sammenhængen, havde næret en sådan Mistanke, siden de bragte Sagen frem for Offentligheden. Noget Sikkert om Brødens Grad foreligger vel ikke; men et grovt Brud på Sømmeligheden må i ethvert Tilfælde antages at have fundet Sted i Kirken. Det Mærkeligste er dog næsten, at Disciplene blot deraf, at et Fruentimmer var gaaet ind i en lukket Stol i en afsides Del af Kirken, kunde fatte Mistanke om noget så Utilbørligt; vi nødes derved til at antage, at Kirken på den Tid har været særlig berygtet som et Sted for Stævne-møder.

Hvis der var begået nogen Forbrydelse, henhørte den efter sin Beskaffenhed vistnok under den gejstlige Ret, om ikke af anden Grund, så fordi Hans Møller udentvivel var gift. Lensmanden på Riberhus, Erik Lykke, havde derfor også som Ihænde-haver af den gejstlige Jurisdiktion taget sig af Sagen, og da Hans Møller ikke vilde (eller kunde) stille Borgen for sig, havde han ved sin Slotsfoged, Svend Bendtsen, ladet ham anholde og sætte i Fængsel på Slottet. Anholdelsen var foregået på selve Byens Rådhus, hvor Mølleren måske havde søgt Tilflugt, for at Magistraten skulde beskytte ham. Det synes også, at man i hans Anholdelse på selve Rådhuset har fundet en Retskrænkelse, uden at dette dog træder tilstrækkelig klart frem i det Følgende.

Hans Møller var fremstillet på Tinget d. 2den Maj, for at høre på de 6 Skoledisciples Vidnesbyrd imod ham. Han benyttede sig klogelig af den Omstændighed, at deres Vidnesbyrd ikke kunde siges at indeholde noget sikkert Bevis for det Værste, hvorfor han også strax efter spurgte dem og formanede dem ved deres Sjæls Salighed og Helligånds Ed til at bestå deres Sandhed for Guds og Retfærdigheds Skyld, „om de så ham handle Noget med forskrevne Kvinde til Utugtighed eller utilbørlig Vanære.“ Da de hertil måtte svare „Nej! at de ikke vidste videre derom at vidne, end som forskrevet stod,“ fremtrådte han påny og tog Tingsvidne på, at det idag var hans fjerde Ting, at han tilbød sin Lov og Værn (Tolftemandsed) for den Mummesnak, han havde hørt, skulde påsiges ham på hans Bag, hvorfor han fremæskede, om der var Nogen, som vilde sigte ham for nogen uærlige og utilbørlige Sager; han vilde da holde Fod med dem og pleje dem enten Minde eller Ret. Da Ingen

fremtrådte, optrådte han på en Måde selv som Klager, idet han gav Last og Klage på, at han var tagen her i Byen og fulgt op på Riberhus som en fangen Mand, hvorved han mente, at der var sket ham Uret. Svend Bendtsen var tilstede på Tinget og svarede herpå, idet han beråbte sig dels på det Rygte, som gik om Hans Møller, dels på, at denne ikke havde villet stille Borgen for sig.

Imidlertid var der indtrådt en Forandring, som vistnok i flere Henseender var til Fordel for Hans Møller: Erik Lykke var afgået som Lensmand på Riberhus og havde fået Århusgård med tilliggende Len istedet. Hans Eftermand på Riberhus var Albret Friis til Harriskjær (Haraldskjær). Det er noget tvivlsomt, fra hvilken Dag Lensmandsskiftet skal regnes; thi det kongelige Følgebrev for Alb. Friis til Lenets Bønder er udstedt d. 7de April og lyder på, at de skulle „svare“ ham strax, medens derimod Følgebrevet til Gejstligheden lyder på den første Maj; i Virkeligheden havde Erik Lykke fungeret idetmindste til sidstnævnte Datum; d. 18 Maj lod Alb. Friis sit „Lensbrev“¹⁾ læse på Bytinget; men Svend Bendtsen tog også strax ved samme Lejlighed Tingsvidne på, at det ikke var sket tidligere. — Jeg ved ikke, om der iforvejen har været noget Uvenskab mellem den fratrædende og den nye Lensmand, eller om det alene var Iver for Retten (og Hensyn til mulige Bøder), der bevægede Alb. Friis til at træde så strengt op; men neppe havde han tiltrådt Bestyrelsen af sit Len, förend han lod Svend Bendtsen tiltale ved Ribe Byting for Møllerens Fængsling. Allerede d. 15 Juni faldt Dommen, afsagt af den som Byfoged fungerende Regel Eskildsen og Herskabsfogden Niels Povelsen i Forening. Det væsentligste Indhold af den er følgende: Thomas Jørgensen (Slotsfogden) havde på sin Husbondes, Alb. Friis's, Vegne tiltalt Svend Bendtsen, tjennende Erik Lykke, fordi han på St. Voldborg Aften havde taget Hans Jakobsen, Kongens Møller i Ribe, på Ribe Rådhus og ladet ham opføre paa Riberhus og fængsle der ulovforbunden, og uden at han enten var greben på fersk Gjærning eller sigtet af Nogen; Indstævnte havde ladet møde for sig og påberåbt sig dels det Rygte, som gik om Mølleren,

¹⁾ Herved må dog menes Følgebrevet; thi det egentlige Lensbrev blev først udstedt d. 28 November samme År.

dels sin Husbonds Hjemmel for, hvad han havde gjort; hertil toges dog intet Hensyn, men såvel af de Grunde, som Klageren havde anført, som fordi Indstævnte havde anholdt Mølleren på Riber Rådhus uden Borgmestres og Råds eller Fogdernes Forlov, således som Ribe Stadsret formeldte, kunde Dommerne ikke finde Hans Møller så lovligen fængslet, som det sig burde. Endvidere burde den Sagefald, hvori Hans Møller muligen kunde falde før denne Sag, tilfalde Albr. Friis, og ikke Erik Lykke. Dette sidste Spørgsmål havde af den Grund Interesse for de 2 Lensmænd, at begges Lensbreve indeholdt den Bestemmelse, at de selv skulde beholde en Trediedeel af det Sagefald, som de oppebare på Kongens Vegne. — Denne Dom af Byfogden og Herskabsfogden stadfæstedes d. 17 Marts næste År af Rådstueretten.

D. 2 September 1580 afsagde Regel Eskildsen alene en ny Dom i denne Sag. Den rettedes dog ikke mod Svend Bendtsen, men mod Kristen Kristensen, Erik Lykkes Ridefoged, om hvem der siges, at han tilforn havde stået i Hjemmels Sted og havde skikket sit Hjemmelsbrev samme Dag tilstede, skjönt han ikke var mødt personlig. Hans Indtræden i Sagen tyder på, at Erik Lykke ikke har ladet Svend Bendtsen i Stikken. — Dommen lød på 40 Marks Bøder ifølge Loven, Recessen og Ribe Statsret; de skulde altså betales 3 Gange, nemlig til Bonden (den Forurettede), Kongen og Byen, hvoraf Kristen Kristensen d. 3 November „for Tingsdom“ (offentlig på Tinget) udbetalte de 40 Mk. til Bonden, og Thomas Jørgensen på sin Husbondes Befaling modtog dem på Hans Jakobsen Møllers Vegne ifølge den af denne givne Fuldmagt. Om Bøden til Kongen blev der endnu ført Strid indtil d. 10 April næste År, da Kristen Kristensen blev dømt til at udbetale også den til Alb. Friis.

Vi ere komne temmelig langt bort fra vor Hovedgjenstand, nemlig den mod Hans Møller selv rejste Sag. Som vi have set af Fogdernes Dom af 13 Juni, var denne Sag endnu ikke afgjort; men rimeligvis er dette sket på Sommerlandemodet i Varde, der holdtes 3 Dage for St. Hans Dag, — med hvilket Udfald for Mølleren (og Pigen), vides ikke; men muligvis har Lensmanden også her mere eller mindre holdt sin beskyttende Hånd over ham; idetmindste vedblev han at leve i Ribe og have Kongens Mølle i Forpagtning flere År efter denne Tid.

For at forstå det ovenfor Fortalte, må man vide, at Domkirken hver Dag stod åben fra Kl. 5 om Morgenen til Kl. 6 om Aftenen. Heraf havde altså allerede 1580 udviklet sig den Uskik, at Folk betragtede Kirken som et Slags Forlystelsessted, hvor alle Slags Folk *gik og spadserede*, hvor Skoledisciple søgte deres Morskab, og hvor mange Ting kunde gå i Svang. — Da det en Tid af Vinteren var mørkt, længe efterat Kirken var bleven åbnet om Morgenen, og en Tid, førend den blev lukket om Aftenen, stiftede efterhånden fra År 1619 af private Mænd i gudelig Hensigt 4 Lysearme i Kirken og skjænkede Kapitaler, for hvilke der skulde holdes Voxlys brændende i disse Lysearme i den mørke Del af Året Morgen og Aften. Hvis Hensigten hermed har været at forhindre Uordener og Udskejelser i Kirken, har denne Hensigt dog neppe derved kunnet opnås; thi så få Lys i så stor en Bygning synes snarere at have kunnet tjene til at lokke en Del løse Personer ind i Kirken end til at føre noget Tilsyn med dem. Domkirken vedblev fremdeles at være et Forlystelsessted, således som Johan Monrad fortæller, at der i hans Barndom, omtrent 1645, 3 Gange om Ugen var Orgelspil i Domkirken ved Lys, under hvilket Folk morede sig ved at spadserere omkring i Kirken¹⁾. Det var da intet Under, at der i den Aftentime fra 5 til 6 om Vinteren, da Voxlysene brændte, samlede sig en Del Mennesker i Kirken, og at der blandt dem var en Del, som søgte at more sig på bedste Måde, især når der Intet var, som kunde beskjæftige deres Tanker på en bedre Måde. For at forhindre denne Uorden, bestemte Biskop Lodberg 1684, at den Korsang, som hidindtil var bleven holdt mellem Kl. 2 og 3 om Eftermiddagen, for Fremtiden skulde holdes mellem 5 og 6, medens Lysene brændte. Han angiver som sin Hensigt hermed, at han derved vil afværge den Misbrug, som begyndte at indsnige sig, af den gudelige Intention, i hvilken Lysene vare stiftede, nemlig at Folk derved kunde samles til Bøn. Det er derfor hans Ønske, „at Guds Börn, som holde Guds Hus for et Bedehus, ville vide sig derefter at rette, og alle Andre, som søge at gjøre det til en Røverkule, sig derfra entholde.“²⁾ De Udtryk, som Biskoppen

1) Burn. Becker: Joh. Monrads og Rasin. Ærebo'es Autobiographier, S. 7 fl. — 2) Terpager: Ripæ Cimbr. S. 321 fl.

bruger, tyde på, at Misbrugen har været meget slem, og dette bestyrkes derved, at Terpager, i hvis Ungdom dette forefaldt, angiver, at Uordenen bestod i usømmelig Sammenstimlen (immodestæ occurrationses); Råben og Støjen, „for ikke at sige noget Værre“.

Endnu i en langt senere Tid lod man det mangle på det fornødne Tilsyn med, at alting i Domkirken foregik på en tilbørlig og sømmelig Måde. I et Bryllupsdigt for År 1748 opregnes efter en i den Tids Digtekunst ikke ualmindelig Form en Del Urimeligheder, som skulle ske, förend Brudeparrets Lykke, tænker jeg, kan forspildes; iblandt disse Urimeligheder findes også følgende:

För skal ej i Kirkens Gang
Og ved Aftenbön og Sang
Spilles Mariage osv.

Ved disse Ord sigtes vel især til Skolens Disciple, som skulde synge i Kirken, såvel ved den almindelige Gudstjeneste som ved Morgen- og Aften-Bönnen, men i dets Sted fordrevede Tiden i Kirken med Spil, uden at Vedkommende forhindrede det, og det endda således, at det var en almindelig bekjendt Sag.¹⁾ — Højst upassende var det også, at man i lang Tid tillod Boghandlere at have deres Udsalg i Domkirken under Markederne. Herpå forekommer et Exempel allerede 1599²⁾ og det vedvarede endnu i Falsters Tid i den første Del af forrige Århundrede³⁾. Det var forresten ikke blot Boghandlere, hvem man gav denne Tilladelse, for hvilken dog de Handlende måtte betale; thi d. 5 November 1612 krævede Klokkeren ved Domkirken på Kirkens Vegne på Bytinget Stadepenge af en Bundtmager i Ribe, fordi han i 3 Markeder havde haft sit Udsalg i Domkirken⁴⁾. Med Hensyn til Boghandlerne, der jo halvt regnedes til Gejstligheden, var dette Forhold vistnok meget almindeligt. Vel besluttede Konsistorium ved Kjøbenhavns Universitet 1658, at det for Fremtiden ikke mere skulde tillades nogen Bogfører at have Udsalg i Frue Kirke i Kjøbenhavn, hvor høj Leje han end vilde tilbyde derfor⁵⁾; men omtrent 1670 havde

1) Se Ribe Kath.-Sk. Indbyd.-Skr. for 1830 S. 43 tilligemed de der af Professor Thorup gjorte Bemærkninger. — 2) Tingbogen. — 3) Se Falster: Amoen. philol., I, S. 107. — 4) Tingbogen. — 5) Bircherods Dagbøger, udg. af Molbech, S. 8.

den københavnske Boghandler Haubold hvert Ar ved Julemarkedet i Odense sit Udsalg i St. Knuds Kirke¹⁾, og endnu i Chr. Vest Hertels Skoletid (født 1748, dimitteret til Universitetet 1769) kom Boghandler Korte fra Flensborg hvert År til St. Olufsmarkedet i Århus og havde sit Udsalg inde i selve Kirken²⁾. Ja endnu for 50 År siden og måske endel senere benyttedes Maria Kirken i Haderslev i Markedstiden til Udsalgssted, og i Slesvig Domkirke er det vel endnu Tilfældet, om end ikke i det Indre af Kirken, saa dog i dens Omgang.

Og hvad skulle vi sige om, at der endnu i Begyndelsen af dette Århundrede, når Klokkerens Karl på Markedsdagene foreviste den såkaldte Munk og Nonne i Ribe Domkirke for Bønder-Karle og Piger, bedreves Uterligheder, som efter Adjunkt P. T. Hansens Udsigende „ikke kunne sættes på Papiret“³⁾. Dette Uvæsen blev „endelig“ standset; men hvorledes kunde det drives i længere Tid uden at blive bemærket og forhindret.

3. En Præst overfalder og sårer sin Broder.

Omtrent fra 1570 til Slutningen af Århundredet eller måske længere var Hr. Morten Povelsen Præst i Åstrup i Gjørding Herred samt Starup i Skadst Herred. Han er mest bekjendt af sin Søn, Mag. Povl Mortensen Åstrup, som først blev Rektor i Ribe, derpå Professor i København og kort efter (1611) Biskop i Skåne. Hr. Morten Povelsen i Åstrup havde en Broder, Niels Povelsen, som først havde været Husfoged på Riberhus, men på den Tid, som vi her tale om, var Herskabsfoged i Ribe; senere blev han tillige Borgmester sammesteds. Hr. Grumme Povelsen i Gjørding, som også forekommer i denne Fortælling, var udentvivel også en Broder til de 2 andre. Brødrene vare fødte i Ilsted i Gjørding Sogn; men Forældrene ere mig ubekjendte. — Om denne ovennævnte Hr. Morten Povelsen i Åstrup forekommer i Ribe Tingbog for 1583 en Historie, som er ret oplysende om den Tids Sæder, men ikke meget anbefalende for Præsten.

1) Bircherods Dagbøger, S. 131. — 2) Hertel: Forsøg til Beskr. over Århus Domk., II, 1, S. 261. — 3) Skol. Indb.-Skr. for 1831, S. 18.

Hr. Morten var en Dag i Begyndelsen af Juni Måned det nævnte År kommen til Ribe. Her havde han allerede temmelig tidlig på Dagen drukket noget over Tørsten, hvorfra Følgen var, at han var noget højkrøstet og råbte på Torvet udenfor den nuværende Gjæstgivergård, som dengang ejedes og bebodes af Rådmand Lavrids Tøgersen. Præstens Broder, Niels Povelsen, var netop inde hos denne Mand for at modtage nogle Penge i Anledning af en Øxenhandel; da han hørte Spektaklet og ikke ønskede at træffe sammen med Hr. Morten, med hvem han i nogen Tid må have været i slet Forståelse, bad han Rådmanden om at lukke Vinduet, „da hans Broder var udenfor og var drukken.“ Præsten gik lidt efter ind til den senere Rådmand Niels Grisbæk, som bode øverst i Storegade på nordre Side lige ved Torvet. Alligevel var Niels så bange for, at hans Broder skulde få Øje på ham, at han ikke turde gå fra Lavrids Tøgersens ad den almindelige Vej, men fik denne til at anvisе ham en Sidedør, ad hvilken han smuttede ud i Stenbogade, hvorfra han gik ned mod Sønderport, hvor han havde et Ærinde.

Niels Povelsen skulde dog ikke være så heldig ganske at undgå sin Broder; thi noget senere på Dagen opsøgte denne ham i hans eget Hus på Mellemdammen. Herom af lagde Byfogden, Regel Eskildsen, og den ovennævnte Niels Grisbæk følgende Vidnesbyrd: De vare netop inde hos Niels Povelsen i Forretninger, da hans Broder kom derind, efterat han først havde været inde på et nyt Værtshus for at få sig Noget at drikke. Præsten havde 2 eller 3 Gange spurgt Niels Povelsen, om han vilde følges på Vej med ham, da han nu vilde hjem. Niels havde da hvergang indbudt ham til at følge hjem med sig til Mejlby (i Fardrup Sogn, hvor han havde en Gård frit i Fæste af Kongen som et Tillæg til sin Æmbeds-Indtægt) og blive der hos ham om Natten, han vilde da se at blive enig med ham så godt, som muligt. Hr. Morten var dog bleven ved sin Bestemmelse, at han vilde hjem samme Aften, men havde endnu opfordret Niels til at følge med ham, da han havde Noget at tale med ham om på Vejen. Derpå var Hr. Morten gået først ud af Døren, og Niels havde fulgt ham, efter først at have taget sit Spyd (uden hvilket man ikke let gjorde selv den korteste Rejse).

Om hvad der videre foregik mellem Brødrene, afgaves flere i det Væsentlige overensstemmende Vidnesbyrd: De havde fulgtes ad ud af Byen; men såsnart de vare komne udenfor Svingelen (rimeligvis ved Udkjørselen af Forstaden), hørtes Hr. Morten at sige til Niels: „Du handler ikke vel med min Moder, du får tusinde Djævlé.“ Niels havde da klappet ham på Skulderen og sagt: „Kjære Hr. Morten! giver Eder tilfreds; det er en stor Skam, at vi skulle slås.“ Mærkelig er den store Ærbødighed, hvormed Niels tiltaler sin Broder, Præsten. Rimeligvis har Niels dog været den Ældste, men måske kun Halvbroder til de Andre. Med Hensyn til Moderen udtalte han dernæst den Mening, at han gjorde hende mere Godt end de andre (Brødre) tilsammen, da han lod hende benytte sin Arvedel efter Faderen uden nogen Afgift til ham. Dette Svar må Hr. Morten have taget meget ilde op; thi han løb hen til sin Vogn, som kørte foran dem, greb et Spyd og løb tilbage mod Niels med de Ord: „Nu skal du få 1000 Djævlé;“ idetsamme svang han Spydet over Broderens Hoved. Denne gik tæt ind til ham, klappede ham påny på Skulderen og bad ham for Guds Skyld om at lade ham være i Fred; han vilde ikke slås med ham. Præsten lod sig dog ikke formilde herved, men slog til ham. Førstegang fejlede han ham; men andengang ramte han ham således i Hovedet, at han styrtede om. Noget af det Mærkeligste er, at dette foregik i flere Personers Nær-værelse, som både så og tildels endogså hørte, hvad der skete og blev sagt, så at ikke engang disse Vidners Tilstedeværelse kunde afholde Præsten fra en så rå Voldsomhed. Nogle af dem, som vare i Nærheden, kom strax til og vilde holde Hr. Morten; men han fik en lille Kniv frem under sin side Kjortel, hvorfor de slap ham. Strax slog han påny løs på sin Broder, som imidlertid var kommen op, skjönt han blødte meget stærkt, og slog ham nu således, at han igjen faldt om og blev liggende. Præstens Kudsk var også kommen til og havde taget Niels's Spyd op; men da hans Herre og han derpå løb til deres Vogn, for at komme afsted, kastede han Spydet fra sig igjen endnu på denne Side af Broen (over Tved Å). Hvorledes Niels Povelsen kom hjem, siges ikke; han kom da derfra med Livet, men måtte, som det synes, holde dels Sængen, dels Stuen i et Par Måneder; thi først d. 2 August finder man ham igjen

nævnt som tilstedeværende på Bytinget, som han plejede at overvære, skjönt det egentlig forestodes af Byfogden.

Denne Sag tog Lensmanden, Albret Friis, sig af med megen Iver, rimeligvis på Grund af begge Brödrenes Stilling, ifølge hvilken de, den ene som Præst, den anden som kongelig Herskabsfoged, stode under hans særlige Tilsyn og Forsvar. Kjeld Jørgensen, den senere Borgmester i Ribe, som dengang var Slotsfoged og Slotsskriver på Riberhus, gav derfor på 4 samfulde Byting, sidstegang d. 18 Juni, såvel på Niels Povelsens Vegne som efter Lensmandens Befaling på Kongens Vegne, Last, Klage og Kjære på Hr. Morten og hans Medfølger som dem, der, som han mente, forrædelig havde overfaldet, „bærjet“ og slået Niels Povelsen. Den 29de afhørtes Vidnerne, hvorved de af mig ovenfor meddelte Omstændigheder kom frem; derpå spurgte Lensmanden, som altså selv var mødt på Tinget, Hr. Grumme Povelsen i Gjørding, der, som tidligere bemærket, udentvivl var Hr. Mortens Broder, om den Sidstnævnte ikke nogensinde havde slået på ham med Vrede, siden de bleve Præster. Ved „at slå på En“ menes vistnok at angribe ham med skarpe Våben. Hr. Grumme, som vilde frelse sin Broder, svarede Nej, men tilføjede dog strax følgende Ord, hvorved hans Nej rigtignok forandrede til et Ja: „Hr. Morten havde aldrig slået ham til Skade, det hans Liv kunde have Ondt af.“ I Virkeligheden havde han vel altså lidt samme Medfart af Hr. Morten, som Niels. Desuagtet vedblev han som en god Broder at vise stor Iver for at frelse den, som således havde krænket ham. Han må endogså, enten det nu har været i Retten eller udenfor Retten, i sin Iver have ladet nogle Ord falde om, at nogle af Vidnerne, navnlig 3 Skoledisciple, havde vidnet falskt; thi den 6te Juli, umiddelbart förend de 12 Tovsmænd skulde afsige deres Ed, spurgte Lensmanden på Tinget Hr. Grumme, om han vilde eller turde sige, at „de Skolens Personers Vidnesbyrd vare lögnagtige Vidner“, hvortil han svarede, at han ikke sagde deres Vidnesbyrd at være lögnagtige.

Derpå afsagdes Tovseden, som lød på, at de 12 Mænd svore Hr. Morten Povelsen og hans Svend til at bøde mod Sagvolderen, Kongen og Byen. — Derefter findes under d. 2den Avgust indført i Tingbogen, at Niels Povelsen (det var netop første Gang, da han mødte i Retten efter sin

Skade,) både på sine egne og tillige efter Lensmandens Befaling på Kongens Vegne, og ligeledes begge Borgmestrene på Byens Vegne gave Hr. Morten Povelsen kvit, ledig og løs for den ham oversvorne Tovsed, så at han skulde være fri og angerløs for denne Sag. — Det er efter de herved brugte Udtryk tvivlsomt, om Hr. Morten havde betalt de lovbestemte Bøder eller ikke. De eftergaves næmlich undertiden; men ved denne Lejlighed synes der rigtignok ikke at have været megen Anledning dertil. — Præsten slap alligevel billigt, selv om han måtte betale Bøderne; thi han forblev i sit Æmbede. — 1597 var han igjen under Tiltale af Lensmanden, som man ser af Biskop Hegelunds Almanak-Optegnelser ved d. 8de og 29de Juli; men for hvilken Sag og med hvilket Udfald han dengang blev tiltalt, kan jeg ikke oplyse.

4. Tovsmændene.¹⁾

Ifølge Ribe Byret afgjordes de Sager, i hvilke efter jyske Lov Sandemænd eller Nævninger skulde sværge, af 12 Mænd, som her i Byen stadigen benævnes med Navnet Tovsmænd (ligesom Sandemændenes Kjendelse kaldtes et Tov, som egentlig betyder et Vidnesbyrd). Tovsmændene skulde efter Byretten være de 6 nærmeste Naboer på hver Side af det Sted, hvor Forbrydelsen var begået. Disse Tov forekomme overordentlig hyppigt, da Drab, Sår, Slagsmål og Voldsgjerninger vare såre almindelige ifølge den Tids rå Sæder. Ifølge en senere indskudt Artikel i Byretten (§ 9) skulde de samme Mænd også sværge om Ran; det er dog kun et enkelt Exempel jeg har truffet herpå i det her nærmest behandlede Tidsrum: Den bekjendte Adelsmand Movrits Podebusk lå i en langvarig Strid med Byen om nogle Holmeskifter (Engstykker på Holmene), som han dels havde arvet efter sin Svigerfader, Klavs Sehested, dels kjøbt. Da Holmene vare skjænkede af Erik Menved til Byens Borgere, og Movrits Podebusk ikke var Borger, var han først ved Bytinget og dernæst af Rådstureten bleven kjendt uberettiget til at besidde disse Engstykker, og da han alligevel lod

¹⁾ Til denne Fremstilling ere enkelte Træk og Exempler hentede fra Begyndelsen af det 17de Århundrede.

Afgrøden af dem høste, bleve de Personer, som havde høstet dem på hans Vegne, tiltalte for Ran, og der var allerede opnævnt Tovsmænd i Sagen; men da Movr. Podebusk beviste, at han havde indanket Sagen for Kongen og Rigsrådet, fandt Byfogden, at han ikke kunde „finde Tovsmændene til Tovsed.“ — Kun i Trolddomssager svores der her i Byen af 15 Nævninger.

Tovsmændene opnævntes af Byfogden, vistnok umiddelbart efterat den Fornærmede eller hans Slægt havde givet Klage på Tinget over den ham tilføjede Forurettelse. De udtoges ligefrem efter Bopælen; dog skulde de naturligvis være uberygtede Mænd, som kunde „stå i Lov og Tov med Dannemænd“; hertil hørte, at de ikke måtte være fordelte eller lovforvundne Mænd, det vil sige, Mænd, som på Grund af en eller anden Krænkelse af Andres Rettigheder eller af en eller anden uopfyldt Forpligtelse havde mistet Brugen af deres fulde borgerlige Rettigheder, indtil de betalte en bestemt Bøde til Kongen, Byen og den Forurettede. Hvis en sådan fordelt Mand optrådte mellem Tovsmændene, må der have været fastsat en Straf derfor; thi d. 16de September 1606 advarede Byfogden de udnævnte Tovsmænd om, at, hvis Nogen af dem var lovforvunden, måtte han gjøre klart for sig på Sagvolderens, Kongens og Byens Vegne og tage sig ivare for Skade, således som det var ham selv mest magtpåliggende. Da „Fordeling“ var meget almindelig, er den måske Hovedgrunden til, at der så ofte findes Retteiser i Listerne over Tovsmændene. — Når en Forbrydelse var begået udenfor Byen, men indenfor dens Frihed („Byfred“), toges til Tovsmænd de 12 Mænd, som bode nærmest indenfor Porten, henholdsvis Nørre- og Sønderport. Udenfor Nørreport lå der rigtignok en betydelig Forstad; men den bestod på denne Tid måske udelukkende af Øxenstalde. Hvis den har haft nogle få menneskelige Beboere, ere de idetmindste ikke blevne tagne til Tov. Nordenfor Byen ligge 2 Landsbyer, Tved og Tange, som ligeledes vare i Ribe Byfred; men deres Beboere toges heller ikke til Tovsmænd, så at også de Forbrydelser, som forøvedes i disse Byer, påkjendtes af Tovsmændene ved Nørreporten, hvilke på Grund af disse og andre Forhold overhovedet vare i høj Grad overbebyrdede med dette Slags Forretninger. — Bestemmelserne om Sagens Påkjendelse ved de nærmeste Na-

boer til Gjærningsstedet iagttoges så strengt, at når en Person en Aften havde slået nogle Ruder ind på 2 forskjellige Steder i Byen, eller når de samme Personer en Dag vare komme i Håndgemæng sammen 2 Gange på forskjellige Steder, måtte 2 Sæt Tovsmænd sværge i Sagen, og de Skyldige bleve altså dönte i dobbelte Bøder.

Ligesom Folk andensteds i Landet havde liden Lyst til at fungere som Sandemænd eller Nævninger, dels for Ulejlighedens, dels (og vel især) for Ansvarets Skyld, således er det tydeligt, at også Borgerne her i Byen vare temmelig utilbøjelige til at opfylde deres Pligter som Tovsmænd. Den gamle Byret fastsætter en Bøde af henholdsvis 40 Mk. og 3 Mk. for Forsømmelse af disse Pligter, eftersom den enten fandt Sted i en Drabssag eller i en mindre Sag. I Begyndelsen af Året 1583 lod Lensmanden, Albret Friis til Hæriskjær, bekendtgjøre nogle Bestemmelser til bedre Overholdelse af Orden ved Rettergangen, og iblandt dem var også den, at Tovsmændene skulde fuldgjøre deres Tovsed 6 Uger efter deres Opnævneise, under Straf af deres Boslods Fortabelse, medmindre Sagen opsattes „med Villie og Minde“, hvorved menes Tilladelse såvel af Sagvolderen som af den kongelige Herskabsfoged og Byens Delefoged. — Denne Bestemmelse, som stemte med den almindelig gjældende Ret, overholdtes vistnok regelmæssigt nok forsåvidt, at Tovseden blev afsagt inden den bestemte Tid; men de enkelte Tovsmænd vedbleve også efter denne Tid, ligesom før, at være meget forsømmelige med at møde. Jeg har kun truffet meget få Tilfælde, i hvilke alle 12 Tovsmænd vare tilstede og fuldgjorde deres Ed på den bestemte Dag. Næsten altid manglede der flere eller færre, som da opførtes efter de andre under Navn af „Udsætningsmænd“. I Regelen er nu vel Flertallet mødt; men ikke engang det er altid Tilfældet. Et mærkeligt Exempel herpå fra År 1600, da kun 2 Tovsmænd vare tilstede ved Edens Afsigelse, og den dog synes at være bleven betragtet som afsagt på gyldig Måde, har jeg anført i dette Tidsskrifts 1ste Bind, S. 280. D. 8de Maj 1599 var der i en Sag 9 Udsætningsmænd. Ligesom dog i det Tilfælde fra 1600 et Flertal af Tovsmændene efterhånden i Løbet af en Måned tiltrådte den af de første afsagte Ed, således plejede dette også ellers at ske med nogle af Udsætningsmændene; men det er højst sjelden Tilfældet med dem

alle; næsten altid er der en eller flere, som ikke have afsagt Eden, og som derfor ere noterede med et „restat“.

I Almindelighed synes man at have taget sig det temmelig let, om et større eller mindre Antal af Tovsmændene havde svoret; men i de nærmeste År efter 1580 gik man strengere tilværks dermed. Da der således d. 13 Oktober 1582 blev afsagt en Tovsed om et Såremål, og af de 12 Tovsmænd kun 5 vare mødte og svore, bleve de 7 fraværende strax fordelte „for deres Tov at gjøre, for de ikke mødte idag, undtagen så mange, som ere i lovligt Forfald, og (forsåvidt de ere) lovlig stævnedede til Tov.“ Denne Strengthed bevirkede så meget, at 3 eller 4 af dem indfandt sig endnu, førend Tinget blev „splittet“, og gjorde deres Ed, hvorefter de bleve fritagne for den dem overgangne „Fordeling“. Aldeles på samme Måde fordeltes d. 2 November 1585 otte Udsætningsmænd, som skulde have svoret den Dag. I disse Tilfælde var det, som det synes, Øvrigheden, som lod de Forsømmelige fordele; men Sagvolderen kunde også gjøre det. D. 10 August 1583 blev en Vægter tovsvoren af 10 Mænd for at have såret et ungt Menneske, og d. 11 April næste År fordelte den Såredes Fader en af Tovsmændene, fordi „han ikke vilde gjøre sin Tovsed såvel som de øvrige Tovsmænd“. Den 12te Tovsmand var undskyldt, da han var død, inden Tovet blev gjort, i hvilket Tilfælde man altså, som det synes, ikke har plejet at opnævne en ny i den afdødes Sted. Samme Dag, d. 11 April 1584, fordelte en anden privat Sagvolder 4 forsømmelige Tovsmænd i en af ham påanket Sag.

Når den Private således fordelte de udeblevne Tovsmænd, har det neppe alene været for den Bødes Skyld, hvori de ved Fordelingen forfaldt til ham såvelsom til Kongen og Byen, men også for ikke at fortabe sin Ret i den Sag, i hvilken de skulde sværge. Thi at man på samme Tid, Årene efter 1580, har anset en Tovsed for ugyldig, når den ikke idetmindste var afgiven af et Flertal, viser sig i et Par Tilfælde. D. 17 Avgust 1585 bleve 2 af Movr. Podesbusks Svende, af hvilke den ene var en „Herremand“ (Adeelig), der kaldtes Jakob Tydsk (hans rette Familienavn har man rimeligvis ikke kjendt) tovsvorne for at have såret en Skomagervend. Kun 6 Tovsmænd vare tilstede; men 4 findes senere at have tiltrådt Eden; de 2 øvrige ere slet ikke

opførte. D. 14 September mødte de 2 Tovsvorne for at udlægge deres Bøder; men begge Borgmestrene vægrede sig ved at modtage Byens Andel, „förend Tovsmændene have fuldgjort deres Tovsed, som det sig bör.“ Rimeligvis havde de 4 Tovsmænd, der, som meldt, senere tiltrådte Eden, på denne Tid endnu ikke gjort dette, så at Eden på den Tid endnu ikke var aflagt af et Flertal; thi at man skulde have fordret Fuldtallighed, er ikke rimeligt, da der, som jeg ovenfor har bemærket, kun findes få Exempler på, at en sådan er tilvejebragt. Et lignende Tilfælde have vi d. 19 Maj 1593: da var der også netop 6 Tovsmænd tilstede og svore; men Tovet betragtes heller ikke endnu som fuldkommet.

Hvorledes Byfogden, förend Tovseden aflagdes, „forfandt Tovsmændene til at gjöre deres Tovsed“, og hvorledes Vedkommende på Kongens, Byens og Sagvolderens Vegne som de 3 Parter, der havde Andel i Bøderne, „kjendte sig gode til at tage Tovseden,“ kan man se af disse Samlingers 1ste Bind, S. 267. Förend Eden gjordes, synes altid de i Sagen aflagte Vidnesbyrd at være bleven oplæste, og Parterne kunde tillige fremkomme med deres „Forsæt“ (o: Indlæg) i Sagen (se smst.). Endelig har vistnok altid en af Tovsmændene, der optræder som et Slags Formand for dem, til Slutning spurgt Parterne, og navnlig den Anklagede, om de ikke havde flere Vidnesbyrd at fremlægge (se ligeledes smst.).

Kun i Drabssager anerkjendte Tovsmændene ifølge Riberrettens § 2 en Forpligtelse for sig til selv at udfinde den ubekjendte Gjærningsmand, hvorimod de mente, at det i alle andre Sager var Sagvolderens egen Sag at skaffe de fornødne Oplysninger tilveje¹⁾. Naturligvis vare de Vidnesbyrd, som tilvejebragtes, ikke altid tilstrækkelige, snart fordi der ikke kunde tilvejebringes bedre, snart vel også på Grund af Sagvolderens Ligegyldighed, især hvis han enten hemmeligt eller åbenlyst havde forligt sig med den Anklagede; i det sidste Tilfælde greb rigtignok det Offentlige ind og forfulgte Sagen, ligesom når der fra Begyndelsen af ingen Privat havde været, som kunde eller vilde påtale Sagen. — Når der således i en Sag vare Grunde til at anse den Anklagede for skyldig, men disse Grunde dog ikke af Tovsmændene ansås

¹⁾ Se Tingbogen d. 1 Februar 1620.

for fuldkommen tilstrækkelige (og vi have dog S. 141 set, at de ikke altid vare så meget nøjeregnende i denne Henseende), fældede de undertiden en såkaldet „nendelig“ Dom, som lød på, at Dommen kun skulde gjælde, sålænge de aflagte Vidnesbyrd stode ved deres Magt¹⁾. Hvis den Anklagede altså ved en højere Domstol (f. Ex. her i Byen ved Rådstueretten) kunde få disse Vidnesbyrd kjendte magtesløse, ophævedes derved tillige Tovseden. En endnu forunderligere Indskrænkning indeholder en Tovsed, som gjordes d. 5 November 1580 af de samme 12 Tovsmænd ved Nørreport, som samme År havde afgivet den S. 141 anførte svagt-begrundede Kjendelse. Sagen angik dennegang en Skade, som en Mand havde fået i sit Hoved, og for hvilken en anden Mand dömtes til at bøde imod Sagvolderen, Kongen og Byen, „indtil så længe han fanger en Anden i Stedet for sig.“ — Når Gjærningsmanden til en gjort Skade ikke kunde opdages, finder jeg, at Tovsmændene undertiden, idetmindste i det følgende Århundrede, havde svoret den ubekjendte Gjærningsmand Tov over, som f. Ex. d. 1 Februar 1620, da Dr. Kristen Bording have klaget over, at Nogen havde kastet en Sten ind igjennem hans Vindue, og d. 19 November 1621, da En i Mulm og Mørke var bleven såret af en ubekjendt Person.

Man kunde vente, at Tovsmændene under sådanne Omstændigheder, som de ovenfor omtalte, temmelig hyppigt ikke havde kunnet blive enige om deres Ed; men en sådan Uenighed fremtræder dog i Virkeligheden kun meget sjelden. Måske i det S. 156 omtalte Tilfælde, hvori en Tovsmand ikke *vilde* sværge, Grunden har været den, at han ikke var enig med de øvrige; men af sikre Exempler derpå kjender jeg kun et eneste: En Jesper Tømmermand i Ribe var på 3die Markedsdag af det store Riber-Marked i September 1584 bleven uenig med en Nis Holdensen fra Ganderup i Fol Sogn; Striden foregik på den såkaldte Toft i den nordlige Udkant af Forstaden, hvor Markedet for en Del holdtes, navnlig, som det synes, med Beværtningsboder. Om de nærmere Omstændigheder afgave en anden Mand fra Ganderup og Mads Holdensen fra Haderslev, rimeligvis en Broder til Nis Holdensen, d. 7 November et Vidnesbyrd, hvorefter Jesper

¹⁾ Også herpå kan et Exempel ses i dette Tidsskrift, 1ste Bind, S. 269.

havde angrebet Nis med en „Bindøxe“; Nis havde været bevæbnet med sin Fork, men havde søgt at undgå Kampen; tilsidst var han dog, da han ikke på anden Måde kunde slippe bort, bleven nødt til at slå til Jesper og havde derved såret ham. Dette Vidnesbyrd var nu måske ikke så ganske uvilligt; men det må dog bemærkes, at Jesper hverken tidligere havde fremført noget Vidnesbyrd derimod, eller havde noget sådant at fremføre eller „skyde på“, da Tovsmændenes Formand d. 10 November på egne og menige Tovsmænds Vegne fremæskede, om der var flere Vidnesbyrd i Sagen; „de skulde da komme tilstede, førend Tovsmændene gjorde deres Ed; dersom Nogen fremkom med andre Vidnesbyrd, efterat Tøvet var gjort, da vilde de ikke nyde eller undgælde dem eller svare dertil i nogen Måde.“

Herefter svore nu 8 af de 9 tilstedeværende Tovsmænd ved Nørreport Jesper hans Skade til for Hjemgjæld, som da ikke var Andet, end man måtte vente, og de 3 Udsætningsmænd tiltrådte senere denne Ed; men en af de tilstedeværende Tovsmænd, Steffen Tøstesen, „svor imod de andre Tovsmænd“ og svor Nis Holdensen til at bøde imod Sagvolderen, Kongen og Byen. Hvad Grund han har haft hertil, er mig ikke klart, om han uagtet Jesper Tømmermands Tavshed dog har anset Vidnesbyrdene imod ham for urigtige, eller om han har været ledet af personlige Hensyn. En påfaldende Omstændighed oplyses dog samme Dag på Tinget. Herskabsfogden, Niels Povelsen, spurgte nemlig Tovsmændene for Retten, hvorfor de vilde have den Tønde Øl af Nis Holdensen, som de begjærede, hvorpå Staffen Tøstesen tog Ordet og sagde: „Skal de have den, da får de den for Løgn og Skalkhed.“ Jeg tør ikke ytre nogen Mening, om det har været et Slags mindre god Skik og Brug, at Tovsmændene fik en Tønde Øl af den, til hvis Fordel deres Ed var falden ud, til at vederkvæge sig på efter deres Arbejde, eller om der har været anvendt et Slags Bestikkelse i denne Sag. Der forekommer intet Mere i Tingbogen om den.

En Ting, som må forekomme os meget forunderlig, er, at når En var bleven tosvoren til at bøde for et Sår, og det så bagefter viste sig, at den Sårede døde af sit Sår, Sagen da foretoges påny, og Gjerningsmanden dømtes som for Drab, altså fra sin Fred, hvis det ikke var Våde eller

Nødværge. Et sådant Tilfælde er fortalt i 1ste Bind, S. 281. Et ganske lignende forekommer År 1621; kun indeholder Tovseden i Drabs sagen her en Omstændighed, som ikke var omtalt i det første Tilfælde, men som måske der skal underforstås, nemlig den, at den Anklagede endnu ikke havde betalt Bøderene ifølge den første Tovsed. Det synes altså, at Sagen ikke kunde optages igjen, hvis Bøderne efter den første Ed vare betalte; idetmindste synes man 1621 at have ment således.

Efter jyske Lov kunde Sandemænds og Nævnings Kjendelser omstødes af Biskoppen i Forening med nogle af ham tiltagne såkaldte „bedste Bygdemænd.“ Istedetfor disse trådte efter Reformationen nogle bedste Bygdemænd alene, som udnævntes af Landsdommeren; men da Ribe By ikke stod under Landstinget i Rettergangssager, kunde denne Bestemmelse ikke ligefrem anvendes her. Rådstueretten blev derfor i denne som i andre Henseender en Overdomstol for Bytinget, og noget Lignende er der vel allerede tænkt på i den udvidede Byret, når det der (§ 96) hedder, at „12 Naboers“ Kjendelse skal stå ved Magt, når den ikke strider imod det almindelige Bedste; thi det måtte vel være Rådet, som i Forening med den kongelige Foged skulde bedømme dette. I de Tider, om hvilke vi her tale, kunde en Tovsed måske ikke bringes for Rådstueretten, uden når Lensmanden efter egen Tilskyndelse eller efter kongelig Befaling påankede den, og dette skete, såvidt jeg har kunnet finde, kun meget sjelden. Et Exempel haves dog i dette Tidsskrift I, S. 270 fl., hvor det er efter kongelig Befaling, at Lensmanden bringer Tovseden for Rådstueretten og får den forkastet. At den Dömte selv indankede Tovseden for Rådstueretten, har jeg intet Exempel truffet på i det 16de Århundrede, derimod nok i det 17de.

Var en Drabsmand svoren fra sin Fred, og var han i Øvrighedens Hænder, så at Livsstraffen kunde bringes til Udførelse, måtte der dog forud herfor gå en egentlig Dom af Fogden. Da således Lavrids Vodder 1587 havde dræbt Oluf Pedersen Knivsmed og derfor d. 7 November var bleven svoren fra sin Fred, afsagde Byfogden d. 11te samme Måned følgende Dom, „at efterdi Lavrids Vodder (desværre) for Skade kom og ihjelslog Oluf Pedersen Knivsmed; desligeste efterdi Tovsmænd svore hannem fra sin Fred, for

det ikke blev gjort bevisligt, at samme Dodtslag skete udaf Nødværge, eller blev nødt og tvungen dertil, da dömte han hannem til at stå sin Ret efter Retten og efter hans Vedgjerning.“

Når derimod Nogen vel var Tov oversvoren, men ikke svoren fra sin Fred, men kun til at bøde, i Almindelighed til Sagvolderen (el. Bonden), Kongen og Byen, skulde disse Bøder udredes inden 6 Uger, da den Tovsvorne ellers kunde tiltales og dömmes fra sin Fred. I Almindelighed toges nu dette ingenlunde så strengt; men undertiden bragtes det dog i Anvendelse. I den tidligere Tid bleve, såvidt jeg har bemærket, disse Fredlødsdomme fældede af Borgmestere og Råd; sådanne Fredlødsdomme findes f. Ex. i Rådstubogen ved Årene 1569 og 1588. 1587 forvises En, som var i samme Tilfælde, dog kun fra Byen for 3 År. Senere fældedes de derimod på Bytinget. Efterat således Herskabsfogden d. 17 December 1593 havde tilbudt alle dem, som vare tovsvorne ved Ribe Ting, „at de med det Første skulle komme til Lensmanden og optinge og forliges med ham, da han ellers vil gjøre dem, hvad han kan med Lov og Ret på Kongens Vegne“, og efterat Herskabsfogden og Byens Delefoged i Forening d. 24 April 1596 havde tilbudt dem, som vare i denne samme Stilling, at, „hvis de nu strax vilde rette for sig, skulde de endnu blive forskånede“, bleve d. 8 Maj samme År „alle de, som ere tovsvorne ved Ribe Ting og ikke have rettet for sig inden 6 Uger“, dömt fredløse af Byfogden. Lignende Fredlødsdomme, fældede på Tinget, forekommer også 1619 og 1622. Samme År (1596) lader en Kone sig dog nøje med at fordele En, som havde gjort hende Skade i Hovedet, var bleven tovsvoren derfor og ikke havde betalt sine Bøder.

5. En „Lov“. Edens Magt.

Peder Kristensen i Kjelstrup i Hillerslev Sogn i Thy havde, som han påstod, og som vel også var sandt, paa Viborg Marked kjøbt en gråblisset Hest, som han senere havde solgt til Svend Nielsen, Borgmester i Lemvig. Dennes Søn, Niels Svendsen, kom derpå ved St Hans Markedet her i Ribe igjennem Byen med samme Hest, men blev auholdt af Jep Bennedsen i Rejsby, der påstod, at Hesten tilhørte ham med

Rette og var ham frastjålen. Niels Svendsen og hans Fader holdt sig naturligtvis til Peder Kristensen, som ikke nægtede at have solgt Hesten, men ikke selv kunde eftervise sin Sælger. For nu ikke at stå selv som Tyv gjorde han sin „Lov“ på Ribe Byting d. 23 Juli 1582 på følgende Måde:

„Peder Kristensen i Kjelstrup i Hillerslev Herred svor „først på Bogen og bad sig så sandelig Gud til Hjælp, at „han købte den gråblissede Hest, som stod her i Dag til „stede, i Viborg Marked ret og redelig, som Jep Benned- „sen kjender sig ved, og ved sin Kjøbmand hverken le- „vende eller død; men han var Svend Nielsen i Lemvig „og hans Søn, Niels Svendsen, Hjemmel til samme Hest.“

Derpå opregnes 5 Mænd i Kjelstrup, 4 i Lemvig og 2 i Thy (uden nærmere Angivelse af disses Hjemstavn), om hvilke der siges: „De 11 Lovsmænd fremginge dernæst og svore med deres oprakte Fingre og bade dem så sandelig Gud til Hjælp, at fornævnte Peder Kristensen har ret og ikke uret. — Lovhøring (2 Mænd, som udnævntes af Retten til at være tilstede og høre på, når Lov gaves) Mikkel Thamesen, Rådmand i Ribe, og Niels Kristensen i Kirkeby i Nørrefartrup Sogn.“

Derpå gjorde Jep Bennedsen sin Lov på, at Hesten virkelig tilhørte ham, og det i følgende Form:

„Jep Bennedsen i Rejsby fremgik idag for Tingsdom „og lagde sin Hånd på Bogen og bad sig så sandelig Gud „til Hjælp på sin Sjæl, Salighed og oprakte Fingre, at den „gråblissede Hest, som stod her tilstede, den købte han „af Anders Munk i Søndernæs, og er Guds og hans egen (!) „Hest med Rette, som Niels Svendsen, Svend Nielsens „Borgmesters Søn i Lemvig, kom her igjennem Ribe med „i St. Hans Dags Marked nu sidst forgangen.“

Derpå opregnes 7 Mænd i Rejsby, 2 i Høgsbro, 1 i Kjærbøl og 1 i Normsted, som svore ganske med de samme Ord som de forrige 11 Mænd, når man blot istedetfor Peder Kristensens Navn indsætter Jep Bennedsens. — Hans Lovhøring vare Mads Mikkelsen i Høgsbro og Anders Nissen i Rejsby.

Resultatet heraf kunde jo vistnok ikke være andet, end at Jep Bennedsen fik Hesten, og Peder Kristensen slap for at tiltales som Tyv. Mærkeligt er det, at 11 Mænd, for Størstedelen fra Thy, og de øvrige fra Lemvig, måtte rejse

den lange Vej ned til Ribe for at gjøre Peder Kristensens Lov her i Byen. — Hvad Jep Bennedsen og hans Lovsmænd angår, vil jeg håbe, at de have været sikre på den Sag, på hvilken de svore, og jeg ser da heller ikke Grund til, at man i dette Tilfælde skulde tvivle derom; men netop 14 Dage iforvejen var der dog indtruffet et Tilfælde med ham, som er temmelig skikket til endnu at vække Tvivl om hans Pålidelighed i det Hele taget, og som vistnok dengang er blevet betragtet som meget mistænkeligt, for ikke at sige mere end mistænkeligt. Jeg omtaler det her især, fordi det viser, hvilket Indtryk en letsindig edelig Forsikring for Retten kunde gjøre på Sindet. Der var dengang Tale om et Hus i Grønnegade i Ribe, som den bekjendte Rådmand Hans Jessen påstod at have kjøbt af Jep Bennedsen, hvilket denne benægtede. Da nu Hans Jessen spurgte ham lydeligen for Retten, om han vilde „bestå“ det omtalte Huskjøb, svarede han, at Gud skulde forbande ham, om han solgte ham samme Hus i nogen Måde; men i det Samme besvimele han og faldt om på Jorden. Herved er at mærke, at 3 Mænd, hvoriblandt Byfogden, vidnede, at Jep Bennedsen tidligere havde sagt til dem aldeles bestemt, at han havde solgt Huset til Hans Jessen. Hvilken Dag disse sidste Vidnesbyrd ere førte, kan ikke ses, da de ere optegnede på et løst, i Tingbogen indlagt, Stykke Papir; men rimeligvis er det sket en senere Dag, da Jep Bennedsen vel ellers ikke havde vovet at optræde, som han gjorde. Det synes sikkert, at han med Vidende har givet en falsk Forklaring og kaldt Gud til Vidne på den, men at i samme Öjeblik Forfærdelsen herover har grebet ham så stærkt, at han, som sagt, faldt bevidstløs om. At de Tilstedeværende betragtede dette som en umiddelbar Straf af Gud, eller måske rettere sagt som en Gudsdom, er naturligt. — Et lignende Tilfælde, men som fik et mere komisk Udfald, var indtruffet på Rådstuen neppe en Måned iforvejen. En Tyv, som var født i Vilslev, havde stjålet en Øxe; den samme Øxe havde derefter Peder Lavridsen Møller i Midtmøllen, efter hvad en Kone ved Navn Maren Povls påstod, leveret hende, for at hun skulde sælge den for ham, og dette „teede“ hun ham på Rådhuset d. 30 Juni i Borgmesteres og Råds, den kongelige Fogeds og mange andre Borgeres Nærvarrelse; men Peder Lavridsen „formaledidede sig selv og

svor på sin Sjæl, Salighed, oprakte Fingre og bad, Gud skulde forbande hannem og støde hannem neder under Lucifers Fod, om han enten fik samme Øxe, ikke heller han købte den af hende. Og som han stod og betænkte sig, sagde han atter igjen: „Lad se; jeg vil betænke mig, og kanske jeg fik den, og jeg vil fly den tilstede igjen.“ Her har også Tanken om Edens Hellighed og Guds Straf pludselig slået ham.

I en Sag af ganske samme Beskaffenhed som den førstnævnte findes Lovsedden anvendt 1589; jeg vil medtage denne Sag, fordi Fremgangsmåden der i nogle Henseender findes fuldstændigere angiven. Det var dennegang en Bonde fra Øster-Obeling i Roager Sogn ved Navn Adser Kristensen, som havde truffet en ham frastjålen Kjedel i en Riber Børgers, Hans Lavrtsen Kjedelsmeds, Værge. Sagen må naturligvis iforvejen have været til indledende Behandling på Tinget, uden at der dog er indført Noget derom i Tingbogen; men d. 16 April kom den til endelig Behandling på en Måde, hvorved den optoges påny i sin Helhed. Først fremtrådte Adser Kristensen og „lydelig for Tings Dom berettede og tilkjendegav, at hans Kjedel blev ham tyvfrastjålen, som han haver fundet i Hans Lavrtsen Kjedelsmeds Værge, og stod foræ H. L. Kjedelsmed her idag til Vederståling og hørte samme Beretning.“ Derpå fremtrådte samme Mand påny lovtiddags for Tings Dom og tilsagde Hans Lavridsen, at det idag var hans rette Lovtid, hvorfor han var mødt med sine Lovsmænd og Lovshøringe for at fuldkomme sin Lovsed, som han havde fæstet ham for den stjålene Kjedel, hvorimod Hans Lavridsen kunde forværge sig. Lavrids Vilslev, som den Dag betjente Retten i Byfogdens Sted, tilbød da også Hans Kjedelmed at lovværge sig, om han kunde; men han skulde da strax fuldkomme det med sine Lovsmænd og Lovshøringe lovtiddags, inden Tinget splittedes, såfremt han ikke vilde gå fra sin Lov.

Efterat derpaa Laurids Vilslev, uden at man ser Grunden dertil, var fratraadt som Tingholder, og Byskriveren, Rasmus Hansen, var trådt i hans Sted, påmindede denne Sidste begge Parterne om, at dersom Nogen af dem, enten Lovsmænd eller Lovshøringe, i nogen Måde vare lovforsvundne og ikke lovfaste, skulde de trække sig tilbage og ikke

deltage i de 2 Lovē. — Derefter gjorde først Hans Kjedel-smed „sin Lovsed og Værn selvtolft med gilde og gjæve Mænd og Dannesvende, idet han svor „på sin Sjæls Salig-hed og oprakte Fingre“, at han ret og redelig havde kjøbt Kjedelen, men ikke „nu vidste sin Mand i dette Sted enten levende eller død“, „og ikke hannem brast enten Lov eller Værn ret lovtiddags“. Derpå opregnes hans Lovsmænd, som ved en Unøjagtighed ere 12 i Tallet istedetfor 11, og hans 2 Lovshøringē, alle Borgere i Ribe. — Derefter ind-træder Lavrids Vilslev igjen som Tingholder, og nu gjør Adser Kristensen sin Lovsed på, at den Kjedel, som Hans Kjedelsmed havde frembåret for Tings Dom, var han tyvfra-stjålen og tilhørte ham med Lige og Rette, „og ikke han-nem brast Lov og Værn, ret lovtiddags.“ Hans 11 Lovs-mænd ere alle fra Hvidding Herred med Undtagelse af en Ribe Borger, og de fleste fra Roager Sogn; hans 2 Lovs-høringē ere derimod Ribere. — Mere findes ikke om Sagen; men Udfaldet blev vel som i det forrige Tilfælde.

I en Sag af meget lignende Beskaffenhed, men dog på en lidt anden Måde, anvendtes en „Lov“ i Året 1591. En Mand fra Misthusum i Skjærbæk Sogn ved Navn Thames An-dersen var efter Lensmandens, Albert Friises, Foranstaltning bleven „svoren til en Tyv“ ved Lustrup Birketing for en Handknue (et Håndjærn), som han havde haft på i Fæng-selet, men „var brudt ud af“ og havde taget med sig, og var derefter bleven halshugget ved Birkets Tingsted. Det er forunderligt, at den omtalte Håndknue ikke derefter kom tilbage til sit rette Sted, men forblev i Tyvens Hustrus, Ma-ren Thameskones, Besiddelse. Denne Sidstnævnte var døg ikke glad ved at have den. At kaste den bort, som vilde have været det Nemmeste, synes ikke at være faldet hende ind, hvorimod hun tilbød en anden Kone 1 Dr. for at skille hende ved den; men hun „vilde ikke have Noget at gjøre med den for 100 Rd.“ Maren faldt da på at efterlade den hemmelig i Mikkell Lassen Skomagers Hus i Ribe, hvor hun en Nat havde opholdt sig. Da den nu blev funden i Hu-set, og dette blev bekendt, må der være faldet Mistanke på Skomageren; thi d. 15 September gav han sit Lov og Værn, hvorefter de 8 Tinghørere tilligemed andre Tilstedeværende udstedte følgende Vidnesbyrd:

„At (en Mand i Råhede og en i Vester-Vedsted), som vare Mikkel Lassens Lovhøringe, vunde og kundgjorde for dem for Tingsdom, at M. L. stod ude ved Ribe Byting i Tinggården og gav hans Lov og Værn med gilde Mænd og gjæve selvtolfte, som var med — — —, Lovtid Dag, og brast ingen Værn i nogen Måde, og svor Maren Thamiskone i N. den stjalne Håndknue opå udi-gjen, som hun haver båret hannem opå i hans Hus imod hans og hans Hustru, Börn og Folks Ja, Villie og Minde og dennem aldeles uvitterligt i alle Måder, og hun selv at være og blive samme Tyv, som hun vilde have gjort hannem til med fornævnte stjalne Håndknue, som den gode Mand Albret Friis lod hendes Husbond, Thames N., sværge til en Tyv for til Lustrup Birketing, som hun siden haver hult og dulgt hos sig, til hun så ulovligen haver båret hannem den opå.“

Også i dette Tilfælde var der, skjönt Mikkel Larsen siges at have gjort sin Lov selvtolfte, dog 12 Lovsmænd, af hvilke de 6 vare fra Ribe By, og de 6 fra Landet, fra hvilket sidste, som ovenfor angivet, begge hans Lovhøringe vare; Grunden hertil har rimeligvis været, at han selv var født på Landet og havde sin Slægt der. — Der tales ikke om, at Maren Thameskone har tilbudt og gjort nogen Lov; det Sidste vilde rimeligvis have været hende umuligt. Rimeligvis er det altså gået ud over hende, og hun er bleven straffet som Tyv. Mikkel Lassen slap dog heller ikke ganske fri for denne Sag, idet Lensmanden lod ham fordele for Håndknuen, måske fordi han ikke havde oplyst den; men da Valdemar Parsberg 1594 havde afløst Albr. Friis som Lensmand, blev Skomageren på Driktinget efter Jul 1595 efter Lensmandens Befaling og med Borgmesteres og Råds Bevilling og Samtykke frigtven for dette Fordelsmål, såvel på Kongens som på Byens Vegne.

6. Et såkaldet Vådedrab. Orfejde.

D. 25 September 1586, som var en Søndag, vare såvel Mads Bertelsen, en Søn af Bertel Severinsen i „Hjærdker“ (nu skrevet „Hjortkjær“ i Grimstrup Sogn), som Peder Madsen og Morten Madsen, Sønner af Mattis Madsen i Vejrup, komne tilstads i Ribe og traf sammen hos Mads Jostsen

som bode på den nordre Side i Storegade. Brødrene købte her en Tønde Rug af Mads Bertelsen for 7 Mk. 6 Sk., som viser, at Rugen har været i en meget høj Pris dette År, og betalte den strax, skjönt den vistnok først skulde leveres senere. Der var overhovedet den bedste Forståelse mellem Mads Bertelsen og Brødrene; men kort efter kom disse sidste i indbyrdes Uenighed og fik hinanden i Håret. Peder var den Stærkeste og satte Sören ned på Bænken. Mads Bertelsen vilde da lægge sig imellem dem, men fik derved af Peder Madsen „Sår og Skade“, som det viste sig, af en livsfarlig Beskaffenhed. Hvorledes det egentlig gik til, at han fik denne betydelige Skade, oplyses ikke. At den ikke var tiltænkt ham, antog han selv, og derfor må vi vel også antage det; men en sådan Beskadigelse, som tillige kaldes et Sår, må dog rimeligvis være bibragt med et skarpt Våben, og vi føres således til den Antagelse, at Brødrene havde trukket deres Knive mod hinanden, skjönt Vidnerne ikke omtale det, fordi Ingen af de Vedkommende har ønsket det omtalt. Vidnerne vare Værtens, Mads Jostsens, Sön og Svigerdatter.

Mads Bertelsens Sår viste sig strax så farligt, at man henimod Aften sendte Bud efter Hr. Jørgen Andersen, „Guds Ords Tjener i Ribe“, for at han skulde komme og berette den Sårede. Hr. Jørgen Andersen var hverken Sognepræst eller Kapellan ved nogen af Kirkerne, heller ikke Hospitalspræst; han må altså rimeligvis have beklædt den lavt lønnede og lidet omtalte Stilling som Froprædikens-Prædikant ved Domkirken. Det var vistnok Præstens Pligt ved en sådan Lejlighed at forde Angivelse af Gjærningsmanden som Betingelse for Absolutionen; Hr. Jørgen opfordrede derfor strax, da han kom ind, Mads Bertelsen, „så sandelig som han vilde være et Guds Barn, at han skulde bestå, hvem der gjorde hannem hans Skade, og hvor det var tilkommen“ (gået til). Den Adspurgte sagde da, hvorledes det var gået til, og at Skaden ikke var tiltænkt ham, og tilføjede: „Dersom vor Herre kalder mig bort, da vil jeg gjerne give ham min Død til.“ Herom aflagdes Vidnesbyrd såvel af Præsten som af 2 Nabokoner, som rimeligvis vare tilkaldte for at hjælpe til ved den Såredes Pleje.

Mads Bertelsen døde virkelig af sit Sår; hvor mange Dage efter, siges ikke. Hans Fader forfulgte nu Sagen for

Retten og brugte som sin Fuldmægtig den kongelige Foged, Niels Povelsen, der altså i denne Sag optrådte såvel på Sagsvolderens som på Kongens Vegne. D. 22 Oktober var Sagen færdig til Påkjendelse; men Tovsmændene forlangte 8 Dages Udsættelse. D. 29 Oktober var Faderen, Bertel Severinsen, selv tilstede og forlangte Eden aflagt samme Dag. Tovsmændene begjærede påny „Respit“, idet de tilbøede at gjøre deres Tov inden 6 Uger (efter Påklagelsen af Drabet); men Byfogden må ikke have fundet deres Forlangende begrundet; thi Eden blev afsagt samme Dag, efterat både Bertel Severinsen og Mattis Madsen på Tovsmændenes Spørgsmål havde erklæret, at de ikke havde andre Vidnesbyrd i Sagen end dem, som de samme Dag havde ladet læse for Tings Dom. Eden lød på, at Peder Madsen svores til sin Fred, men til at bøde efter Loven og Stadsretten. 9 af Tovsmændene vare tilstede og svore; de 3 Udsætningsmænd tiltrådte senere de øvriges Ed. Blandt de Sidste var Jost Madsen, i hvis Hus Drabet var begået.

Den Dræbtes Familie nærede ligeså lidt som han selv Hævntanker, så at Orfejden allerede kunde sluttes næste Lördag på Tinget i følgende Form: (8 Mænd foruden begge Fogderne, 2 Rådmænd og Byskriveren) „vidnede, at Bertel Sörensen i Hjørddker i Skadstherred, han stod her idag for Tings Dom med sine næste Samfrænder både på fædrene og mødrene Side, ved Navn på fædrene Side først Hans Terkelsen i Tjerreborg, Niels Bertelsen i forne Hjørddker, forne Bertel Sörensens Søn, Kristen Lavrtzen i Tranebjerg, Thames Lavrtzen i Snepsager og Nis Hansen i forne Tjerreborg, sammeeledes på mødrene Side ved Navn Jep Madsen i Holdsted, Peder Jenvoldsen Borger her udi Ribe, Thames Jepsen i forne Holdsted, Peder Jepsen i Tvilde, Oluf Nielsen i Nørre-Vejrup og Niels Povelsen der sammesteds, og lydeligen både med Hånd og Mund gjorde og gave Mattis Madsen udi forne Vejrup en fuld tryk Orfejde og Venskab for Fødte og Ufødte efter Loven, for hans Søn ved Navn Peder Madsen (desværre) for Skade kom og ihjelslog forne Bertel Sörensens Søn ved Navn Mads Bertelsen, så at det skal efter denne Dag være og blive til en endelig og evig, død, klar, aftalt Sag udi alle Måde, og aldrig videre eller ydermere denne Sag at oprippes eller påtales, ikke heller forne Bertel Severinsen eller Nogen udaf hans skulle nogen

Tid enten anke, fejde eller fejde lade på forne Peder Mattisen selv, forne hans Fader eller Nogen udaf hans, enten på fædrene eller mødrene Side, med Ord eller Gjerninger for denne Sag udi nogen Måde, ved Ære og Orbodemål.“

Derefter udlagde på samme Ting Mattis Madsen Lovsboden, — som han sagde, af sine egne Penge, — på sin Söns Vegne til Bertel Sörensen, som selv modtog den for Tings Dom i Samfrænders Nærvarrelse. Samtidig ere vel også Bøderne til Kongen og Byen blevne betalte, skjönt det ikke er anført i Tingbogen, hvilket da i sig selv heller ikke behøvedes eller var det Almindelige.

7. En Sindsforvirret.

Engang i Vinteren 1586 til 1587 kom en fattig Kone i Ribe ved Navn Barbara Svendsdatter ind til Marine Lavgesdatter, en Søster til Biskop Hans Lavgesen og Enke efter den afdøde Borgmester, Tolder og Kannik Peder Mortensen Hegelund for at aflevere noget Garn, som hun havde spundet for hende; tillige benyttede hun Lejligheden til at bede om noget Mad til sig selv og sine Börn. Den formuende Enke spurgte hende, om hun og hendes Börn endnu ingen Mad havde fået den Dag, og den stakkels Barbara lod sig da forlede til at forsværge sig på, at hun Intet havde spist den Dag, skjönt hun derved, som hun senere med Smerte bekendte, havde „svoret sig å Men.“ Hun fik da nogen Mad hjem med sig; men Tanken om den Mened, hun havde begået, trykkede hende i den Grad, at hun noget senere på Vinteren gik til Mester Lavrids Ægidiussen (el. Gjødese), som var Kannik i Ribe Domkapitel og Sognepræst ved St. Kathrine Kirke, og beklagede sig for ham over, at hun var bleven så bange og bedrøvet, at hun aldrig vidste det Sted, hun vilde være. Da han spurgte hende om Grunden hertil, bekendte hun, hvad hun havde gjort, og fortalte tillige, at da hun var kommen hjem med Maden og spiste af den, havde det forekommet hende, at der for noget Ondt ned i hende med samme Mad. Præsten „trøstede hende med Guds Ord, det bedste han kunde, og bad hende gjøre en alvorlig Pönitentse og inderlig falde til Gud med en alvorlig Bön og annamme Kristi Sakramente, — som hun og gjorde, — så skulde det vel blive med Guds Hjælp bedre med hende“.

Han gik i den følgende Tid ofte til hende for at trøste og husvare hende; men kort efter tog hendes „Banghed“ igjen således Overhånd, at hun 3 Gange sprang i Åen. Hvorledes hun kom op igjen, ved egen eller Andres Hjælp, siges ikke; men den sidste Gang kom hun lige fra Åen løbende i sine våde Klæder op til Mester Laurids og bad ham for Guds Skyld om at sige hende nogle gode Råd. Han svarede hende, „at han ingen anden Råd vidste, end at hun endnu skulde bede Gud inderlig om Nåde og stå fra det onde Forsæt, som hun havde begyndt.“ Imidlertid havde Borgmestere og Råd fået at vide, at hun havde villet affive sig selv, og for at forhindre hende heri, lode de hende fængsle. Hun sad dog ikke indespærret i det offentlige Fængsel, men i sit eget Hus, i Lænker og med en såkaldet „Bolt“ om Benet, og Øvrigheden sørgede ikke blot for, at hendes 2 Nabokoner „altid“ vare hos hende, men betalte endogså en af disses Mænd for at våge hos hende hver Nat i lang Tid. Denne Fremgangsmåde af Øvrigheden er humanere, end man navnlig i den Tid skulde have væntet; men skjönt jeg ikke vil berøve Magistraten den Ære, som kan tilkomme den, må jeg dog bemærke, at et Selvmord i ældre Tid betragtedes med et Slags Rædsel, som var langt større end den, hvormed man betragtede et almindeligt Drab¹⁾, og at denne Betragtningssmåde vistnok har bidraget til, at Magistraten gjorde Alt for at forhindre, at Byen skulde besmittes med en så gruelig og unaturlig Gjerning.

Præsten vedblev naturligvis tidt og ofte at gå til hende på Æmbetsvegne for at trøste og lære hende, indtil hun tilsidst blev af med „samme sin store Banghed“ og begyndte påny at spinde og fortjene sin Føde. Indtil den Tid har Øvrigheden vistnok også sørget for hendes og Börnenes Underhold. Nu behøvede man heller ikke længere at lade våge over hende, og da det i en 14 Dage havde vist sig, at hun var bleven „til passe“ igjen og var bleven af med sin „bange Samvittighed“, blev hun løst af Lænkerne og kom på fri Fod. Hun syntes nu at være fuldkommen be-

¹⁾ Smlg. den gamle Riber Ret, § 26: „Hvis Nogen skulde dræbe sig selv, hvad Gud forbyde, eller blive halshugget ifølge lovlig Dom“. Det Første betragtes åbenlyst som noget langt Sørgeligere end det Andet.

roliget, gik ofte i Kirke og ytrede ofte sin Taknemmelighed til Gud, fordi hun var kommen til sit Sind igjen, idet hun tillige bekjendte, at, hvad hun havde lidt, havde hun lidt for sine Synders Skyld. Nogen Overspændthed kunde man måske finde heri, såvelsom også deri, at hun takkede en Niels Severinsen el. Sørensen, som ofte prædikede i Hospitalet, fordi han havde gjort Bön for hende i Hospitalets Sygestue (hvor Gudstjenesten holdtes indtil Slutningen af forrige Århundrede), og bad ham for Guds Skyld, „at han endnu vilde vel gjøre og bede en god Bön for hende, at Gud ikke frembedre (∴ fremdeles) skulde straffe hende for hendes Synds Skyld.“ — Som et Bevis på, hvor god hendes sjælelige Tilstand havde været, anførte den ene af Nabokonerne, at hun en Tid havde betrot Barbara, efterat hun var kommen på fri Fod, sit Hus og sine Börn, medens hun selv var bortrejst, hvilket hun ikke vilde have gjort, hvis der havde været nogen Fare ved hende. Mester Lavrids Ægidiussen mente endogså, at han aldrig havde bemærket noget Tegn til Afsindighed, „Forbistretthed“ eller Galskab hos hende, enten i Ord eller Gjerning, „hvilket (desværre) hænder Mange, som ikke ere afsindige, men udaf en bedrøvet Banghed omkommer dem selv.“

Dette Spørgsmål, om hun var at betragte som afsindig eller ikke, fremkom ligesom hele denne Vidneforklaring i Anledning af en sørgelig og, såvidt man ser, uforklarlig Handling, som hun begik i Efteråret 1587. Hun var taget ud til en Hjerre Lavrtsen i Enderup (Hvidding Sogn); men efter at have opholdt sig nogle Dage derude, dræbte hun en Pige i samme By. På hvilken Måde dette var foregået, oplyses ikke; men der synes ikke at have været nogen vitterlig Grund til hendes Handling, så at den neppe kunde tilskrives Andet end Sindsforvirring, skjönt også Hjerre Lavrtsen erklærede, at han ikke havde bemærket Spor af nogen sådan i de Dage, Barbara opholdt sig hos ham. Den Måde, hvorpå Sagen blev taget, tyder også på, at man almindelig har betragtet hende som sindsforvirret. Fra Enderup skyndte man sig med at sende hende til Ribe, hvor hun blev sat fast, dennegang rimeligvis i Bøddeliet; thi da Mester Lavrids atter kom til hende, traf han hende siddende bunden med Hænder og Fødder på et Hjul. Han husvælede hende med Guds Ord og bad hende om ikke at mis-

trøste sig og bede Gud om sine Synders Forladelse; „thi Gud vil ingen Synders Død.“ Hun synes dog ikke at have vidst Andet at tale om end, at han for Guds Skyld måtte hjælpe hende til at komme løs igjen, hvilket rigtignok synes at være en temmelig sindsforvirret Tale. Man vidste derfor ikke, hvad man skulde gjøre ved hende. De ovenførte Tingsvidner ere alle tagne d. 3 Avgust; men endnu d. 16 December var man ikke kommen videre end til den Erkjendelse, at egentlig vedkom Sagen slet ikke Byen, da Drabet var begået i Hvidding Herred. Man havde derfor på den sidstnævnte Dag Hjerre Lavrtsen indstævnet for Bytinget for at spørge ham, om det var på hans Befaling eller med hans Villie og Samtykke, at Barbara var bleven ført hertil Byen. Han svarede Nej til begge Dele og tilføjede, at han slet ikke vilde befatte sig med hende i nogen Måde.

Hun blev derefter siddende i Byens Fængsel idetmindste til sidst i Året 1589, da hun rimeligvis kom fri; thi da mødte begge Byens Sognepræster, den ene af Kapellanerne og 4 Borgere for Retten og tilkjendegave, at de Dagen iforvejen efter Borgmestrenes og Rådets Begjæring havde været hos hende og ikke havde kunnet mærke Andet end, at hun nu var ved sin fulde Forstand, hvorfor hun også selv inderlig havde takket Gud, ligesom hun også takkede Godtfolk, som havde hjulpet hende i hendes Nød, og Byen, som nu „fast i det tredie År“ havde opholdt hende med Føde og Klæde. De ovennævnte Præster såvelsom Hr. Hans Mikkelsen, Præst og Husholder i Hospitalet, hvilken sidste for at vække Medlidenhed havde medtaget hendes 2 Börn for Retten, udsagde tillige, at de oftere havde besøgt hende i Fængselet og fundet, at hun nu var fuldkommen helbredet på Legeme og Sjæl; om det Drab, som hun havde begået i sin Afsindighed, sagde hun, at hun ikke vidste Andet end, hvad Andre sagde; de havde fundet hende ved meget kristelige Tanker, og skjönt de efter Ordinantsen ikke havde kunnet stede hende til offentlig Skrifte, da hendes Sag endnu ikke var forligt med Sagvolderen og Herskabet, så havde de dog „trøstet og læst hende af Guds Ord“. — Disse Vidnesbyrd findes kun i et løst Indlæg bag i Tingbogen for 1589 og mangle et bestemt Datum; men jeg tvivler ikke om, at Staklen derefter er kommen på fri Fod.

8. Overfald på Toften under Markedet.

På den 2den Markedsdag af St. Hans Markedet i Ribe 1587 kom en Borger heraf Byen ved Navn Lavrids Klavsen gående med sin Kone på Toften nordenfor Byen. hvor, som tidligere bemærket, en Del af Markedet blev holdt. Han havde med sig en Karl eller Svend, ved Navn Jens Hansen, som bar noget Hör, som hans Husbond rimeligvis havde købt på Markedet. Da de kom til det Sted, hvor en anden Ribber Borger, Peder Kastbjerg, havde sin Ølbod, spurgte Lavrids Klavsen den Sidstnævnte, om han ikke havde Noget „at give tilforn“. Peder Kastbjerg indbød da såvel Manden som Konen til at sidde ned og få en Kande Øl med ham selv og hans Hustru. Da han nu havde skjænket en Kande Øl og vilde bringe den hen til sine indbudne Gjæster, forlangte en af hans andre Gjæster, Gravers Karlsen fra Hillestrup, at han skulde lade ham få denne samme Kande Øl. Heri vilde Peder naturligvis ikke føje ham, uagtet han gjen tog sit Forlangende et Par Gange; men herover blev Gravers så vred, at han kastede Peder baglænds omkuld med Kanden og Øllet, og sig selv ovenpå ham. Lavrids Klavsen var imidlertid kommen i Handel med en Mand fra Sem, som havde nogle Fris-Oste at sælge, og vilde købe en af disse; men da han så, hvorledes hans Ven og Medborger blev ilde medhandlet for sin gode Hensigt, tog han med sin ene Hånd fat i Gravers og trak ham tilbage, idet han råbte til ham: „For vor Herres Døds Skyld, slå ikke Manden strax ihjel i hans egen Bod“. Peder Kastbjerg kom derved op igjen; men nu vendte Gravers sig i den største Forbitrelse imod Lavrids, trak sin Daggert ud og vilde forfølge ham, da han flygtede ud af Forenden af Boden. En kort Tid standsede Laurids's Kone ham ved at gribe ham og holde fast i ham; men imidlertid grebe en hel Del af hans Venner og Kammerater, som havde været i Selskab med ham, og som ligesom han selv vare nordfra, til deres Spyd og Forke, for ligeledes at forfølge Lavrids Knudsen. Dennes uforfærdede Kone slap da Gravers Karlsen og fik i hans Sted fat i en Karl med en Fork. Imidlertid forfulgte Gravers hendes Mand udaf Forsiden af Boden, og de Andre styrtede ud af dennes Bagside. Medens Lavrids nu måtte se at værges sig, som han kunde, mod Gravers, der flere Gange slog til ham for hans Bryst med sin Daggert, uden

dog at gjøre ham anden Skade end i hans Trøje, kom de Øvrige bag på ham og sårede ham i den ene Axel og Arm. Iøvrigt slap han dog bedre derfra, end man efter Angrebsvåbnenes Beskaffenhed og Angribernes Antal skulde have væntet; thi Sårene synes ikke at have været af nogen stor Betydenhed. Det har overhovedet været mig påfaldende, at det er sjældent, at der tilføjes dødelige Sår med Våben, som i sig selv ere så farlige som Spyd og Forke. Det må upåtvivlelig stå i Forbindelse med den Måde, hvorpå disse Våben efter et Slags Vedtægt benyttedes; thi det hedder aldrig „at stikke til En med et Spyd eller en Fork“, men altid „at slå til En, enten over Hovedet eller over Skuldrene“ med et sådant Våben, og de Sår, som tilføjedes med dem, tyde også som oftest på, at de virkelig bleve benyttede til Slag, altså på en mindre farlig Måde. Dræbes Nogen, er det i Almindelighed enten med Sværd, Daggert eller Kniv.

At Sagen foregik således mellem Lavrids Knudsen og hans Modparter, som jeg ovenfor har skildret den, synes at fremgå med Sikkerhed dels af den Førstnævntes egen Beretning, dels af nogle andre omtrent samstemmende Vidnesbyrd, navnlig den ovennævnte Mands fra Sem og en Kones fra samme By. De Tiltalte førte rigtignok et Par Vidner, som fremstillede Sagen noget anderledes, og mere til deres Fordel; men dels er der en temmelig stor indbyrdes Uoverensstemmelse imellem deres Udsagn, dels havde det ene Vidne ikke været inde i Boden, dels vare de begge fra Fardrup Sogn, så at de måske vare noget partiske. Indre Grunde tale også for, at den anden Beretning er den rigtigste, og til den holdt Tovsmændene sig også. — Vidneførelsen foregik den 12 Juli, og d. 22 bragtes Sagen tilende. Det var imidlertid kommet til et Forlig mellem Lavrids Knudsen og Gravers Karlsen ved Dannemænds Mellekomst, således at den Sidste påtog sig alene Skylden for den Skade, den Første havde lidt, og skulde give ham 9 Dr. i Erstatning. Dette bekendtgjorde han også selv på Tinget d. 22de; men Øvrigheden og Tovsmændene må ikke have fundet dette Forlig tilfredsstillende; thi der toges intet Hensyn til det. Efterat Lavrids Jensen Vilslev på Byens Vegne havde forlangt, at Tovsmændene ved Nørreport skulde gjøre deres Tovsed for de „Grandeder“, som de stode for (der vare næmlig flere Sager, hvorom de på denne Tid skulde sværge), fandt Byfogden

dem, som ikke gjorde deres Ed, inden Tinget splittedes, til at være fordelte Mænd, og da Lavrids Knudsen havde ladet sin skriftlige Beretning oplæse, svore Tovsmændene først Gravers Karlsen og derefter de 2 af hans Medskyldige, som vare blevne kjendte, nemlig hans Broder Jens Karlsen og en anden Bondekarl fra Darum ved Navn Thames Offersen, til at bøde mod Sagvolderen, Kongen og Byen. Var Forliget mellem Parterne blevet anset for gyldigt, vilde Bøden til Sagvolderen efter almindelig Brug være falden bort. — Disse Bøder skulde efter de gjældende Bestemmelser udredes inden 6 Uger; da det ikke skete, dømte Byfogden den 7 Oktober de 3 Tovsvorne til „at fare som fredløse Mænd“, eftersom de ikke havde bødet derfor til Sagvolderen, Kongen og Byen, efterat 6 Uger ere ude, efter Recessens Lydelse.“ — Som et Exempel på Hyppigheden af Sager vedkommende Sår og Overfald kan anføres, at samme Dag, som den ovenanførte Tovsed gjordes, svores der endnu i 3 andre Sager af lignende Beskaffenhed.

9. Toldsvig straffet som Tyveri.

D. 19 August 1588 fremtrådte den ældste Borgmester i Ribe, Jens Andersen Guldsmid, på Tinget og forlangte af Byfogden, Regel Eskilsen, en Kjendelse om, hvem der var pligtig til at forfølge Sagen mod en vis Niels Hansen Lønborg, som allerede en Tidlang havde siddet arresteret i Byens Fængsel. Han var nemlig bleven sat fast „for sine Misgjerningers og Forseelses Skyld,“ og iblandt Andet, fordi det offentlig på Tinget var blevet ham påsagt, at han havde besveget Kongen for Tolden af 4 Øxne. Denne Sigtelse var rimeligvis bleven fremført på Ribe Byting eller Gjæsteting; men hvem der havde fremført den, angives ligeså lidt som, hvem der havde ladet ham sætte fast. Måske har det været Borgmestrene selv, som af Iver for den kongelige Tjeneste havde taget ham ved Vingebeinet, men dog nu fandt, at det ikke kunde tilkomme dem at tiltale ham på Kongens Vegne; Andre, hvem det nærmere kunde påhvile, have måske ingen Lyst haft til at tage sig af Sagen. Da det dog ikke gik an at lade Synderen sidde hen uden at gjøre Noget ved ham, hvilket også vilde være forbundet med Omkostninger for Byen, spurgte Jens Andersen derfor nu om,

hvem det tilkom at forfølge Sagen, enten den kongelige Foged, Niels Povelsen, der i det Hele taget skulde varetage Kronens Interesser her i Byen, eller den kongelige Tolder, Thanes Jørgensen. Byfogden fandt da den Sidste som den, der indkrævede den store Told (hvortil Øxentolden hørte), til at anklage Niels Lönborg for Retten.

Denne Opfordring eller dette Pålæg har Tolderen uden tvivl efterkommet, og allerede d. 30te samme Måned var Sagen såvidt fremmet og oplyst, at Byfogden kunde afsige Dom i den. Det blev formentlig tilstrækkelig godtgjort, at Niels Lönborg i Året 1584 hemmelig havde ladet 4 Øxne udføre tilsøs ved Havervig på Holmslands Klit imellem Ringkjøbing Fjord og Havet. Han havde rigtignok påstået, at han havde betalt Tolden for dem til en Foged ved Navn Peder Havervig; men dette havde vist sig at være usandfærdigt, eftersom det var oplyst, at Peder Havervig var død allerede 1582. Endvidere talte det meget imod ham, at der forelå en Skrivelse fra Danmarks Riges Mark, Peder Gyldestjern til Tim (som rimeligvis dengang var Lensmand på Lundenæs) af det Indhold, at Niels Lönborgs Fader og en anden af hans Slægtninge 2 eller 3 Gange havde været hos ham og budet ham Penge, dersom han vilde give dem en Toldseddel på, at Niels havde fortoldet de omtalte 4 Øxne, hvorpå han dog ikke havde villet indlade sig, da han Intet fandt indskrevet derom i Toldbøgerne. De Andre må vel have ment, at han nok kunde gjøre det alligevel, når han blot fik Noget derfor. — Da Niels Lönborg således ikke kunde bevise, at han havde betalt Told af de 4 Øxne, men det tvertimod måtte antages, at han ikke havde betalt den, fandt Byfogden i Ribe dette tilstrækkeligt til derpå at dømme ham „til Galge og Gren“. Om han måske alligevel er bleven benådet med en mildere Straf, kan jeg ikke sige; men da han synes også i andre Henseender at have været en berygtet Person, er der neppe Grund til at antage Audet end, at han virkelig er bleven hængt.

10. Sår og Drab på Efterårsmarkedet 1589!

Blodige Slagsmål vare også på andre Tider af Året almindelige nok; men, som rimeligt, var der ingen Lejlighed, ved hvilken de vare hyppigere end ved Markederne og da

navnlig ved det store Efterårsmarked ved vor Frue Fødselsdags Tid d. 8 September¹⁾. For nogenlunde at forekomme altfor store Ulykker, holdtes der altid Vagt på Markedsdagene af bevæbnede Borgere, og i de År, som vi her omtale, var det en af Rådmændene ved Navn Mikkell Thamsen, som stadig havde Anførselen over denne Vagt, der dog ikke synes at have gjort så særdeles meget Gavn. Blandt de Efterårsmarkeder, som udmærkede sig både ved Sår og Drab, er det 1589, fra hvilket jeg vil fortælle et Par Historier.

På 3die Markedsdag kom 2 Bønder, Hans Karlson i Lille-Darum og Sören Termensen af Nørre-Fardrup, kjørende på den Sidstes Vogn og vilde gennem Saltegade i Forstaden kjøre ud af Byen og hjemad; men da de kom udfør Peder Baggesens Stald i den inderste Del af Saltegade, kom der gående 2 Karle, en ældre ved Navn Jes Ebbesen, som havde en Gård i Brøstrup i Hygum Sogn, og en yngre Karl fra Ganderup i Fol Sogn ved Navn Sören Thamesen. Det oplyses ikke, at der iforvejen har været nogetsomhelst Uvenskab mellem de 2 Parter; men rimeligvis har Karlene været noget berusede, siden den ældre af dem begyndte med at slå til Sören Termensens Heste med den Fork, som han gik bevæbnet med. Det kom dog ikke her til noget Slagsmål; men Parterne bleve adskilte, idet Karlene gik tilhøjre over imod Ribe Toft, medens Mændene kjørt videre ad Saltegade for at komme ud af Byen. Måske er der dog faldet nogle vrede Ord fra de Sidstes Side, som Sören Thamesen ikke har kunnet fordøje, da han bagefter overvejede dem; thi kort efter så Folk på Toften ham komme løbende over denne, ud af Svingelen og om i den yderste Ende af Saltegade, hvor den gik mod Øst hen imod Langvedel, for at han der påny kunde møde de Kjørende; han var bevæbnet med en Øxe. Da Hans Karlson så ham komme, sprang han af Vognen og gik imod ham med et Spyd i Hånden. De kom op at slås, og Sören Thamesen huggede dels sin Modstanders Spydstage over, dels gav han ham et Par Hug imellem Skuldrene og i Ærmet, som dog ikke gjorde ham anden Skade end på hans Klæder. Jes Ebbesen var imidlertid kommen til og fik med en anden Karls Hjælp sin Kam-

¹⁾ So en sådan Begivenhed fra St. Hans Markedet 1587 under Nr. 8.

merat bort. Men Hans Karlsen vilde ikke lade sig nøje med det Uheld, som han dengang havde haft med sig, og henvendte sig derfor til Borgervagten, der stod lige i Nærheden — Vagtmesteren, Mikkel Thamsen, havde endogså selv været Vidne til det sidst Forefaldne, uden at man ser, at han havde gjort Noget for at forhindre det — om Hjælp til at arrestere Karlene. Vagten, som bestod af 3 Mand foruden Vagtmesteren, vilde dog ikke jindlade sig på Sagen, efter et Vidnes Udsagn, „fordi de vare ikke stærke nok og trøstede dennem ikke til at kunne få fat på dem,“ hvilket rigtignok ikke vilde tyde på megen Tapperhed eller Iver. En af selve Vagten giver da også en anden Forklaring, som lyder en Smule bedre, om den end i Virkeligheden omtrent går ud på det Samme, at næmlig Mikkel Thamsen havde svaret Hans Karlsen, at han jo Intet skadede, da han hverken var blå eller blodig. Det er forunderligt, at Vagtmesteren selv rent forbigår dette Punkt, skjönt han aflagde Vidnesbyrd om det foregående Sammenstød mellem Hans Karlsen og Sören Thamesen; rimeligvis har han indset, at en Vagt, som ikke var mere virksom end hans, ikke var til stor Nytte.

Hans Karlsen gav sig nu på egen Hånd til at forfølge sine Modstandere; han var bevæbnet med et nyt Spyd og ledsaget, dels af sin Søn, som havde et draget Væрге i Hånden, dels af en hel Høb Mennesker fra Markedet, der som sædvanlig ved sådanne Lejligheder havde stor Lyst til at at se til, men liden til at blande sig i Sagen og derved udsætte sig selv for Ulejlighed eller Fare. De eneste, som man ser søgte at forhindre en Ulykke, vare 2 Koner, som havde deres Ølboder i Nærheden, og af hvilke den ene opfordrede de Øvrige til at holde Hans Karlsen tilbage, og den anden henvendte sine Formaninger til denne selv om, at han som en „viis Mand“ burde hjælpe Alt til det Bedste; „hidtil var der ingen Ulykke sket; men hvis han nu løb efter de fattige Karle, så blev der gjort Skade, og det var måske hans egen Skade, han løb til.“ Begge de gode Koners Formaninger vare dog forgjæves: Hans Karlsen vedblev at løbe efter Karlene, som, såsnart de mærkede, at Hans Karlsen vilde have fat i dem, vare gåede østerpå ind på den såkaldte Gravsogns Mark og vare komne et Stykke bort henimod det såkaldte Papergøje Bjerg, medens Hans Karl-

sen talte med Vagten. Da de ikke løb for ham, nærmede han sig dem snart. Jes Ebbesen råbte da til ham: „Jeg beder Eder for Guds Skyld, min gode Mand, lader os være i Fred; vi ville slet Intet have med Eder at gjøre.“ Men Hans Karlsen var uforsonlig; da han kom de Andre ganske nær, slog han efter Sören Thamesen med sit Spyd, men ramte ham førstegang ikke. Karlen vred sig da løs fra sin Ledsager, der havde ham under Armen, og vendte sig om mod sin Forfølger med en Kniv i Hånden; men i det Samme slog Hans Karlsen ham således med sit Spyd over hans „Hovedpande“, at han styrtede om. Imidlertid var Vreden kommen over Jes Ebbesen, og han slog med sin Fork Hans Karlsen således bag fra over Hovedet, at også han faldt til Jorden. Jes Ebbesen flygtede derpå bort; hvad der blev gjort ved Sören Thamesen, siges ikke; men 4 Bønder nordfra fik Hans Karlsen løftet på en Vogn og kjørt ind til Byen, hvor de igjen måtte bære ham af Vognen ind til en Barts kjær.

D. 26 September kom Sagen førstegang for på Bytinget, hvor dens ovenfor fremsatte Sammenhæng oplystes ved en Række Vidnesbyrd. Hans Karlsen var rimeligvis endnu ikke kommen sig af sit Sår, da han ikke var tilstede på Tinget, hvorimod en anden Mand på hans Vegne fordrede Borgen af den tilstedeværende Sören Thamesen, og selv stillede denne Borgen for, „at de på begge Sider skulde være hverandre ubevarede med Ord og Gjærning, indtil så længe Sagen er dennem overdelt imellem med Lov og Ret eller Minde, ved Ære og Redelighed.“ — D. 1 Oktober mødte derpå den samme Mand igjen på Hans Karlens Vegne og fordrede Byfogdens Dom, om Jes Ebbesen havde handlet så ærligt, som han burde, deri, at han var kommen bagpå ham, et Spørgsmål, som Regel Eskelsen dog ikke vilde indlade sig på at besvare, idet han kun lovede, at, eftersom der var opkrævet Tovsmænd i Sagen, så skulde han, såsnart disse havde gjort deres Tovsed, gjøre Hans Karlsen al den Ret, som han burde. — Senere forligte Parterne sig, inden Tovsmændene d. 17 Oktober gjorde deres Tovsed. Jes Ebbesen og Sören Thamesen bleve derfor ikkun svorne til at bøde imod Kongen og Byen, ikke mod Sagvolderen, den Første for Sår og Skade, den Sidste for Skade i Klæder og det overhuggede Spydskaft. Om Hans Karlsen blev der ikke

afsagt nogen Tovsed, så at han ikke må være bleven tiltalt, skjönt han efter sit Overfald på Sören Thamesen også burde have bødet.

Et sørgeligere Udfald fik et andet Slagsmål, som forefaldt i det sanime Marked, men på 2den Markedsdag, selve vor Frue Dag, d. 8 September. Sammenhænet med denne Begivenhed er følgende: Thames Andersen, en Søn af Anders Thamesen, Møller i Brøns Mølle, var kommen i Uenighed med Jens Hansen Kagebøl fra Misthusum i Skjærbæk Sogn, skjönt de vare noget i Slægt med hinanden. Striden imellem dem synes at have været af ældre Oprindelse; da de nu mødtes under Markedet i Ribe i Sviegade, Thames, såvidt man kan se, ubevæbnet, men Jens bevæbnet med et Spyd, råbte den Sidste: „Kommer du der, du Forræder.“ „Den er jeg ikke“, svarede Thames; men Jens løftede strax sit Spyd og vilde have slået til Thames, hvis denne ikke i en Fart var løben ind ad en Gadedör, i hvilken der stod en Tjenestepige med et Barn på Armen. Jens for efter ham og stak ind ad Dören efter ham med sit Spyd, men ramte ham ikke. Han opfordrede ham nu flere Gange til at komme ud og slås med ham, idet han sagde, at han vidste, at der var et Spyd i Huset, og at han enten vilde have Thames's Liv, eller denne skulde have hans Liv, förend han kom hjem til Brøns. Thames vilde dog ikke indlade sig herpå, men bad ham blot om, at han vilde lade ham være i Fred, hvorhos han kaldte ham sin gode Frænde, og således skiltes de ad for dengang; men kort efter traf det sig så uheldigt, at de igjen mødtes nede ved Sønderport. Thames Andersen var nu for sin Sikkerheds Skyld bleven bevæbnet med et Spyd, og af samme Grund var det vel også, at han havde en bevæbnet Ven i Følge med sig, nemlig Peder Pedersen, en Søn af den daværende Møller i Kongens Mølle, Peder Thamesen. Jeg kan ved denne Lejlighed ikke undlade at bemærke, at det i den sidste Halvdel af det 16de Århundrede synes ligefrem at have hørt til Møllerbestillingen at være en Slagsbroder. Det gjælder da idetmindste om alle de Møllere her i Byen, som jeg kjender fra den Tid, og her var endda 3 Møller i Byen. — Da Jens Hansen nu igjen traf sammen med Thames Andersen, sagde han:

„Har du nu Noget i din Haand.“ Da Thames bekræftede dette, sagde Jens igjen: „Slå fra dig!“ — „Ja, som Guds Død“, svarede Thames. Derpå slog Jens først til med sit Spyd, og den Anden slog igjen. Peder Pedersen søgte at skille dem ad ved at holde sit Spyd imellem dem; men det nyttede ikke; 3 Gange „sloge de sammen“, og tredje Gang traf Thames sin Modtander således, at denne faldt død om på Stedet. Begge disse Optrin, både det i Sviegade og det ved Sønderport, foregik i en Mængde Menneskers Påsyn, så at der var et overflødig Antal Vidnesbyrd om, hvorledes det Hele var gået til. Et Par af Vidnerne udsagde bestemt, at Thames havde været fuldkommen nødt og tvungen til at forværge sit Liv, hvilket dog synes lidt vel stærkt sagt. Jens Hansens Frænder vilde beskyldte Peder Pedersen for, at han også havde båret Våben på den Afdøde; men dette gjendreves med flere Vidners Udsagn; derimod kunde Peder Pedersen ikke fralægge sig, at han havde såret en Jens Knudsen fra Roager i Hovedet med sit Spyd, eftersom det oplystes, at hans Fader havde optinget med Hans Bartskjær om Kost og Løn, medens Jens Knudsen lå under Behandling i hans Hus for sit Sår. Den Skade, som Sidstnævnte havde fået, siges at være sket ved samme Lejlighed som „Dodt-slaget“ på Jens Hansen; men i hvilken Forbindelse det stod dermed, fortælles ikke, så at man blot kan gjette sig til, at Jens Knudsen har været en af den Dræbtes Venner og har prøvet på at tage hans Parti. Hermed stemmer det også, at Anders Møller i Brøns påsagde ham (Jens Knudsen), at han ved samme Lejlighed havde slået hans Søn med „Kryds og Knap“ af sin Degen i Hovedet, hvilket han dog ikke synes at have kunnet bevise.

Den temmelig vidtløftige Vidneførsel i Sagen foregik d. 11te og 14de Oktober. Den sidste Dag læstes navnlig et Tingsvidne fra Hvidding Herred om flere Vidnesbyrd af Folk fra Landet, aflagte på dette Herreds Ting. Formanden for Tovsmændene (ved Sønderport) tog hvergang de afgivne Vidnesbyrd beskrevne. Derefter gjorde Tovsmændene deres 2 Tovseder i denne Sag samme Dag, som der blev svoret i den foregående Sag, nemlig d. 17 Oktober. De svore Thames Andersen til hans Fred for Drabet på Jens Hansen Kagebøl, og der er ikke engang Tale om Bøder; derimod måtte

Peder Pedersen bøde til Sagvolderen, Kongen og Byen for den Skade, som han havde gjort Jens Knudsen.

11. Klædningsstykker og deres, mest fremmede, Stoffer. 1585—1591.

Klædningsstykker, såvel for Mænd som for Kvinder, forekomme ofte i Tingbøgerne med en kort Beskrivelse af deres Stof og Farve, i Almindelighed i den Anledning, at de vare pantsatte til En eller Anden, som, når det varede ham for længe med Indløsningen, lod dem vurdere til Tinge af de 8 Tinghørere, hvorefter Byfogden bestemte en Frist, gjerne af 1 eller 2 Måneder, inden hvilken Pantet skulde være indløst, da det ellers tilfaldt Panthaveren for Vurderingssummen. Pantsættelser af denne Art vare overhovedet meget almindelige i de Tider, og navnlig ses Kjøbmændene eller måske endnu mere de såkaldte Kræmmere ofte at have taget Pant for Betalingen af deres Varer af mindre pålidelige Kunder, og af sådanne Panter ere da igjen Klædningsstykker de alleralmindeligste. Med Hensyn til disse Klædningsstykker er der især en Ting, som i høj Grad har forundret mig, næmlig den, at de næsten udelukkende have været forfærdigede af udenlandske Stoffer. Fremmed Klæde, og det aldeles overvejende engelsk Klæde, kan kaldes Befolkningens Hoved-Beklædningsstof. Sjeldnere forekommer lejdisk Klæde, fra Lejden i Holland. De øvrige forekommende Stoffer ere Kamelot, som forfærdigedes af kæmmet Uld, Kemmerlin, Silketøj (Sidendort), Sardug, Skellert, Sayen og Makeer. Af nogle af disse Navne kjender jeg ikke Betydningen; men jeg tvivler ikke om, at alle disse Stoffer ligesåvel som det Klæde, der undertiden nævnes uden Angivelse af dets Herkomst, ere udenlandske Fabrikata. Kun aldeles undtagelsesvis nævnes Klædningsstykker af Vadmel, som jo rimeligvis var af indenlandsk Oprindelse, og herved må bemærkes, at den største Del af de Klædningsstykker, som vurderes, tilhøre Bønderfolk, så at det er klart, at de udenlandske Beklædningsstoffer ere brugte ligesåvel og omtrent i samme Omfang på Landet som i Kjøbstaden. De pantsatte Klædningsstykker ere naturligvis Over-(Yder-)Klæder, og det er vel også især om dem, at det gjælder, at Stoffet næsten udelukkende var udenlandsk. Det er faldet mig

ind, at En eller Anden måske kunde mene, at det kun var Stadsklæderne, om hvilke dette gjaldt, medens de daglige Klæder derimod havde været af indenlandske Stoffer. Det kunde næmlig måske siges, at det fornemmelig havde været Kisteklæder, der pantsattes, både fordi de havde størst Værdi, og fordi de lettest kunde undværes; men heri ligger ikke nogen tilstrækkelig Forklaring; thi blandt de pantsatte Stykker findes meget ofte nogle, der ere så gamle og dårlige og af så ringe Værdi, at de må have været aldeles forslidte, og, at gode nye Klæde af indenlandske Stoffer vilde have været mere skikkede til Pantsættelse. Det er også klart, at de ofte må have tilhørt fattige Folk. Jeg tror således ikke, at det er muligt at komme til noget andet Resultat end det ovenfor antydede, at såvel Land- som Kjøbstad-Befolkningen i de Tider, såvel de Fattige som de Formuende, næsten udelukkende har benyttet udenlandske Stoffer til sin Overklædning. Når man nu tillige ved, hvor indskrænket Brugen af linnede Klædningsstykker i de Tider var (se *L. Holst* i en Afhandling i „dansk Månedsskrift“ for 1864, B. I) så kommer man til det Resultat, at Husfliden og overhovedet den indenlandske Industri med Hensyn til Forfærdigelsen af Beklædningsstoffer må have stået på et meget lavt Standpunkt, skjönt jeg ikke vil fordølge, at både Spinden og Væven endda ikke nævnes så sjelden.

Jeg vil nu til Bevis for mine Påstande anføre endel Exempler på Klædningsstykker, således som de nævnes og beskrives i Tingbøgerne, og jeg vil gjøre disse Anførsler såmeget talrigere, som det er mit Ønske, at de tillige kunne tjene til Oplysning om Navnene, Farverne og Snittet for den dengang almindelige Klædedragt. Da det overvejende er Fruentimmerklæder, der nævnes, vil jeg begynde med dem.

Det almindeligste Fruentimmerstykke er den såkaldte „*Sæl*“ (Sælle, Selle), der må have været et Skjørt, hvortil der hørte et Liv (sjældnere kaldet en Bul), som i Regelen var af andet Stof og anden Farve end selve Sællen. Medens denne sidste næsten altid var af Klæde, var Livet som oftest af andre Tøjer.¹⁾ Som Exempler på dette Klædnings-

¹⁾ Omtrent 1592 må Moden have forandret sig i denne Henseende; thi efter dette År nævnes meget sjelden Livet eller Bullen særskilt, så

stykke vil jeg anføre følgende: D. 9 Juli 1585 vurderedes en gammel rød ledsk (lejdisk) Kvinde-Sæl med rød Sayens Bul til 6 Mk., en grov Klædes (eller måske rettere: Grovklædes, da det vist var et særeget Slags Klæde) Sæl med brun Sayens Bul til 1 Dr., en gammel sort Sæl med rødt Sayens Liv til 5 Mk., en brun engelsk Sæl med rødt Makeers Liv til $2\frac{1}{2}$ Dr., en gammel rød Sæl med brunt Kamelots Liv til 2 Dr. D. 19 Maj 1587 nævnes en rød Kvinde-Sæl med blått Makeers Liv¹⁾ og en gammel sort ledsk Kvindesæl, sat til 3 Mk. D. 14 Maj 1589: en brun engelsk Sæl med sort Kamelots Liv (9 Mk.), en blåbrun engelsk Sæl med brunt engelsk Liv (7 Mk.), en rød Grovklædes Sæl med livfarvet Makeers Liv (1 Dr.). D. 6 November 1589: en lysebrun Sæl med brunt Sayens Liv (5 Mk.), en grøn Grovklædes Sæl med sort Sardugs Liv (3 Mk.), en stålblå Sæl med rødt Makeers Liv (2 Mk.), en sort gammel Sæl med rød Klædes Bul (3 Mk.), en brun engelsk Sæl med sort Kamelots Liv ($1\frac{1}{2}$ Dr.), en rød engelsk Sæl med sort Sidendorts Bul (2 Dr.), en stålblå Klædes Sæl med grøn Klædes Bul ($1\frac{1}{2}$ eller $2\frac{1}{2}$ Dr.). Kun enkeltvis forekomme Sæller af et andet Stof end Klæde, f. Ex. den sidstnævnte Dag en rød Kemmerlins Sæl med blått Makeers Liv, vurderet til 1 Dr., og d. 16 Juli 1589 en sort Sayens Sæl med sort Sayens Liv (medmindre her er en Skrivfejl), sat til 3 Dr. — Af disse mange Sæller tilhørte kun 2 Kvinder fra Byen, medens alle de øvrige vare fra Landet; dog har der neppe været nogen Forskjel på Klæde dragten mellem Fruentimmerne i Kjøbstaden, idetmindste dem, som ikke hørte til den mest formuende Klasse, og dem på Landet. — Sællen med tilhørende Liv, som må have været den almindelige Kvindedragt, var, som man ser, af meget afvekslende og i det Hele taget livlige Farver og kan vist nok have taget sig godt ud.

Ved Siden af Sællen nævnes, men dog temmelig sjælden, som Fruentimmerdragt den såkaldte *Ærmekjortel*. Jeg har kun anmærket mig 2 Exempler på den, nemlig en gam-

at det på den Tid må antages at have været af samme Stof og Farve som Skjørtet.

¹⁾ Når Vurderingssummen ikke angives, er det, fordi flere Gjenstande ere vurderede under Et.

mel sort Ærmekjortel, vurderet d. 9 Juli 1585 til 7 Mk., og en rød Ærmekjortel, vurderet d. 19 Maj 1587 til 9 Mk. Stoffet nævnes ikke; begge tilhørte Fruentimmer på Landet. — Endvidere forekommer en sort engelsk *Kvindetrøje*, sat d. 14 November 1580 til 2½ Mk. — Endelig forekomme *Kåber* temmelig ofte; de ere på enkelte Undtagelser nær alle af sort Engelsk. Således nævnes d. 9 Juli 1585 en gammel brun Kåbe med rødt Arrask under, sat til 7 Mk., og en gammel sort Do. med grønt Arrask under, sat til 2 Dr.; d. 19 Maj 1587 en gammel brun grov engelsk Kvindekåbe (6 Mk.) og en sort engelsk Do., foret med brunt Sayen (11 Mk.); d. 14 Maj 1589 en gammel sort engelsk Kåbe, foret med Lærred (1 Dr.); d. 30 Oktober 1589 en gammel sort engelsk Kvindekåbe, foret med noget gammelt og brådent prentet Sayen (10 Mk.); d. 6 November 1589 en halvslidt sort engelsk Do. med rødt Arrask under (7 Mk.), en gammel sort stakket engelsk Do. med gammelt rødt Arrask under (3 Mk.) og en gammel sort engelsk Do. (20 Sk.); d. 5 Maj 1591 en sort engelsk Do. med sort Skellert under. Af disse Kåber ere 2 fra Byen, de øvrige fra Landet. — Medens der til Sællen og dens Livstykke foretrækkes brogede og livlige Farver, vare de øvrige Kvinde-Klædningsstykker altså næsten udelukkende sorte.

At Mandsklæder nævnes d. 19 Maj 1587: en gammel sort engelsk, stakket *Karle-Kjortel*, tilhørende en Borger i Ribe (5 Mk.), en gammel sort engelsk *Karle-Hængekjortel* (2 Dr.), en sort stakket, ormskåren *Karlekjortel* (1 Dr.) og endnu en sort stakket engelsk Do., de 3 sidste tilhørende Bønder; d. 12 November 1591: en sort engelsk *Karlekjortel* med sorte Fåreskind under. D. 6 November 1589 vurderes en sort engelsk *Karle-Hængekjortel*, foret med Ræve (Ræveskind), til 4½ Dr., og en gammel forslidt Sidendorts *Karle-Trøje* til 2½ Mk., begge tilhørende en Mand i Ribe; d. 6 Juni samme År en gammel sort engelsk „flasket“ *Karletrøje*, som også tilhørte en Kjøbstedmand, til 1 Dr. D. 19 August 1591 nævnes en sort engelsk stakket, flasket *Karlekjortel*. — En *Hængekjortel* synes at danne Modsætningen til en stakket *Kjortel*; „flasket“ skal betyde „med 2 Skjøder“ (se Ann. for nord. Oldk. og Hist. 1863, S. 203). *Trøjer* brugtes også af Læder; thi d. 16 November 1591 vurderedes en gammel *Lædertrøje* til ½ Mk. — Endvidere have vi

Karlekker, som d. 19 Juli 1585 en gammel sort Kappe med smittet (sværtet) Lærred under (2 Dr.); d. 14 Maj 1589 en sort engelsk Karlekappe med blå Klæde under ($3\frac{1}{2}$ Dr.); d. 6 November 1589 en sort engelsk Karlekappe, foret med blå Grovklæde ($2\frac{1}{2}$ Dr.). Disse 3 Kapper tilhørte Bønder, hvorimod en 4de sort engelsk Kappe, foret med gammelt sort Klæde, som d. 3 Juli 1589 vurderedes til 10 Mk., tilhørte en Kjøbstedmand. — Benklæder forekomme sjeldnere som pantsatte; d. 19 November 1589 nævnes dog et Par Klædes Buxer, tilhørende en Mand, som fra Landet var flyttet ind til Byen (1 Dr.), d. 5 Maj 1591 et Par sorte engelske Buxer, tilhørende en Borger, og d. 19 August samme År et Par brune engelske Do. — På disse sidste nær ere alle de nævnte Mands-Klædningsstykker af sort Farve.

De eneste Stykker af Vadmél, som jeg i disse År har truffet på, ere en brunblå Vadmel's Kvindesæl, vurderet d. 5 November 1591 til 24 Sk., og et Par grå Vadmel's Buxer, vurderede d. 16 samme Måned til 2 Mk.

Det var naturligvis ikke blot til Klædningsstykker, at der brugtes udenlandske Tøjer; der nævnes også flamske Hynder, Nürnberger Sængeklæder, hollandske Lærreder osv. — Man kan nu slutte sig til, hvilken overordentlig Afsætning fremmede Manufakturvarer fandt her i Landet; de vare også endnu på denne Tid en Hovedgjenstand for Ribe Bys Handel, om end ikke i det Omfang, som noget tidligere; men det undrer mig, at Landet på den Tid har haft Evne til at købe såmange kostbare udenlandske Varer. Det var rigtignok endnu ikke så fattigt, som det blev i det 17de og 18de Århundrede.

12. Biskop og Adelsmand.

Rimeligvis engang i Året 1592 blev der omtrent en halv Mil fra Ribe på den bekendte trættekjære Adelsmands, Movrits Podebusk til Kjørups, Grund fundet en dræbt Mand. Hans Foged lod opkræve Sandemænd i Kalslund Herred, og disse dømte en Søn af den gamle Thames Jensen, Stadsbud i Ribe, skyldig i Mordet. Den Skyldige var så heldig at rømme bort og undgik derved videre Straf. Movrits Podebusk lod derpå hans Fader, Thames Jensen, tiltale som medskyldig i Forbrydelsen, og Sandemændenes Kjendelse

faldt således ud, at 6 af dem dømte ham skyldig, og de øvrige 6 frikendte ham. For at få Sagen afgjort, lod da Adelsmanden udnævne 6 Sandemænd af det tilgrændsende Frøs Herred, og de dømte den Anklagede skyldig. Denne Fremgangsmaades Lovlighed var dog tvivlsom; „jydske Lov“ har rigtignok (II, 55) en lignende Bestemmelse for det Tilfælde, at Nævningerne delte sig i deres Kjendelse i 2 ligestore Partier; men om Sandemændene er der intet Sådant bestemt. Der var derfor dem, som anså den afsagte Kjendelse for ugyldig, og iblandt dem var det navnlig den gamle Biskop i Ribe, Mag. Hans Lavgesen, som tog Thames Jensen i Beskyttelse. Han gav ham Bolig i et ham tilhørende Hus i Bispegårdsgade, og her vovede Movrits Podebusk ikke at røre ham; men rimeligvis har han måttet vogte sig for at vise sig udenfor Huset, især da Movrits som Ejer af Korsbrödregård havde både sin Foged og sine Tjenere her i Byen. Da Adelsmanden ikke turde tage sig selv tilrette, måtte han prøve at gå Rettens Vej, og under 12 Februar 1593 finder jeg derfor indført i Byens Tingbog Følgende:

„(8 Mænd og Signantes¹⁾) vuntne, at det var idag „forne Jep Borrigs fjerde Ting, at han på hans Husbonds, „velbyrdig Mour. Podebusks, Vegne skriftligen haver ud- „æsket af Mester Hans Laugesön, Bispen, efter Loven 6 „Mark for hver Nat, han haver huset og hælet Thames Jensen Stadsbud i sit Hus, siden han blev svoret „en Mord- og Åråds-Tov over, og siden han lod forbyde „hannem at huse og hæle hannem. Derhos æskede han „forne Thames Jensen Stadsbud selv personligen at må „blive tilstede og undgjælde Dom og Ret, som han til- „forn haver æsket af Bispen. Desligeste er hans fjerde „Ting på forbemeldte hans Husbonds Vegne, at han haver „forbudet Nogen at huse eller hæle hannem eller tage „hannem i Tjeneste eller Forsvar, eller at fløtte eller føre „hannem, hans Hustru, Gods eller Noget af det, hannem „tilhører.“

1) Foruden de 8 Tinghørere anføres hver Tingdag nogle af de mere ansete Borgere, hvoriblandt altid 1 eller flere Magistratsmedlemmer som tilstedeværende. Det er dem, som i Forening med Byfogden udstede Tingsvidnerne og sætte deres Segl under dem; derfor pleje de i Tingbogen at anføres under Navnet „Signantes“ (α: Forseglere).

Imidlertid havde enten Biskoppen eller Andre indberettet Sagen for Regjeringen, og der udgik til Movr. Podebusk et Kongebrev, dateret d. 15 Februar samme År, altså blot 3 Dage senere, i hvilket den Thomas Jensen overgangne Dom erklæres for ugyldig, da han var bleven draget fra sit rette Værneting; da Sagen ikke kunde indstævnes for Nørrejyllands Landsting, og der ikke for det Første vilde blive holdt nogen almindelig Landretsdag for Slesvig, så at Sagen kunde komme for Overdommere, anmodes Movr. Podebusk om at lade Sagen „opstå“ (o: opsætte den).¹⁾

Efter Modtagelsen af dette Kongebrev anså Thames Jensen sig foreløbig for sikker, og at han nu frit har turdet gå omkring i Byen, ses deraf, at han i Marts Måned findes at have fungeret som Stævningsmand. Sin Stadsbuds-Bestilling havde han dog allerede midt i forrige År mistet. D. 20 Marts mødte Jep Borrig igjen på Tinget, lod kongelig Majestæts Brev læse, men spurgte derpå, om Nogen vilde sætte Borgen for Thames Jensen, indtil Dom og Ret sattes i Fyrstendømmet. Herpå vilde Ingen indlade sig, og Thames Jensen svarede selv dertil, at han havde sat Niels Povelsen (By- og Herskabs-Fogden i Ribe) en Borgen på Kongens Vegne; den vilde han holde, indtil Sagen var endelig påkjendt. Videre lod der sig neppe opnå; men enten Adelsmanden eller hans Foged vilde dog ikke lade sig nøje dermed og, som om den kongelige Skrivelse ikke var til, mødte Jep Borrig atter d. 5 April på Ribe Ting og gav igjen „Last, Klage og Kjære på, at Mester Hans Lavgesen, Bispen, huser og hæler Thames Jensen Stadsbud udi hans Hus i Bispegårdsgade, efterdi han er hans Fredløsmænd, og derhos æskede og begjerede han forskne M. Hans Lavgesens Bøder for hver Nat, han haver huset og hælet hans Fredløsmænd, imod Lov og Ret, som han lod sig tykke“.

Biskoppen behøvede nu vistnok ikke at bryde sig meget om disse Trusler; men også Thames Jensen var påny udsat for Movrits Podebusks Efterstræbelser, så at denne Sidste måtte have et nyt Kongebrev, dateret d. 19 April, i hvilket han påny anmodes om at lade Sagen blive i Stilstand, indtil den kunde komme for sine Overdommere, eftersom Thames Jensen havde klaget over, at han ikke havde

¹⁾ Jydske Tegnelser.

nydt meget Godt af den forrige Skrivelse.¹⁾ — Hvorledes senere er gået med Sagen og med den Anklagede, ved jeg ikke.

13. Slagsmål i Skomagerlavet.

Fjerde Påskedag 1593 havde Skomagerlavet i Ribe sin Lavsdag i Mester Lavo Hjerresens Hus, og efter Mødet bleve en Del af Lavets Medlemmer tilbage for at få sig Noget at drikke. Blandt disse var også Mester Henning Andersen, der rimeligvis har været en ung og munter Mand; thi han fik sig en Dands med Værtens Datter efter en plattysk Vise, som begyndte således: Simon, Simon, dat was ein dapper mand. Da Dandsen var ude, lagde han sin Hånd på Mester Kristen Rasmussens Hoved med de Ord: „Kom du nu op og dands.“ Da Kristen ikke vilde, gik han til hans Sidemand, en Skomagersvend Jes Pedersen, lagde ligeledes sin Hånd på hans Hoved og sagde: „Da må du dandse.“ Jes må ikke have været af nogen fredelig Karakter, og måske havde han også drukket for Meget; thi uden at svare, slog han tilbage med Bagen af sin Hånd, men istedetfor at træffe Henning, ramte han Kristen Rasmussen på hans Mund, og denne Sidste var ikke sen med at give ham 3 eller 4 Slag tilbage. De Andre grebe fat i dem; men da Jes sagde til den, som holdt ham: „Hold mig ikke til min Skade“, så slap han løs og udæskede nu Kristen. Denne rejste sig også, de fik igjen fat på hinanden, og Jes blev kastet i Gulvet, så at Huden ovenover hans højre Øje blev skrabet af. Hermed hørte Slagsnålet op, og Kristen måtte sætte Borgen for sig.

Det viste sig dog, at det i Virkeligheden var Kristen Rasmussen, som havde lidt den største Skade, idet hans Modstander havde bidt hans ene Finger sønder. Han gav sig i Kur hos en af Byens Bartskjærere, Mester Klavs Junge; men Fingeren vilde ikke komme sig, så at han tilsidst blev bange for, at han skulde miste det yderste Led af den. Han ønskede derfor at prøve en af de andre Bartskjærere, Mester Kristoffer, om han skulde være heldigere; men derved var der den Vanskelighed, at Lavsånden, og rimeligvis

¹⁾ Jydske Tegnelser.

så Lavsskråen, forbød den ene Bartskjær at tage en Patient fra den anden, uden under særlige Omstændigheder. Kristen Rasmussen sendte da 2 Medborgere, Jens Pedersen Skomager og Lavrids Klavsén, hen til Klavs Junge, for at de på hans Vegne skulde spørge denne, om han kunde hele ham hans Finger; i det Tilfælde vilde han ikke gå fra ham; men dersom han ikke trøstede sig til at gjøre ham før, således at han beholdt sin Finger, om han da tillod ham at benytte en anden Bartskjær. Mester Klavs var ikke hjemme, men han havde vidst, at de vilde komme, og havde derfor sagt til sin Kone, hvad hun skulde svare. Hendes Svar lød således: „Det stod ikke til, at hendes Husbond kunde gjøre Fingeren før, uden at det yderste Led skulde af. Dersom en anden Bartskjær kunde gjøre det bedre, skulde de gjerne være tilfredse dermed; men dersom han gik til en anden Bartskjær, som ikke gjorde det bedre, end hendes Mand kunde gjøre det, så skulde både hun og hendes Mand fortryde derpå.“ — Derpå gik de 2 Udsendinge til Mester Kristoffer og fortalte ham, hvad Svar de havde fået hos Klavs Junge; han påtog sig da Kuren, idet han sagde, at han vilde tage Gud til Hjælp, at Kristen skulde beholde sin Finger. D. 28 Maj oplystes det for Retten, hvorledes det var gået til hermed, og Klavs Junge vedstod sin Kones Svar. Om Kristen Rasmussen beholdt hele sin Finger eller ikke, tør jeg ikke sige med Bestemthed; men af det Følgende synes det snarest, at han ikke gjorde det.

D. 14 Juli blev Jes Petersen, d. 21 samme Måned Kristen Rasmussen tovsvorne til at bøde mod hinanden indbyrdes, Kongen og Byen. Sidstnævnte Dag måtte Jes Pedersen tillige sætte 6 Mands Borgen for den Læstebod, som han endnu skulde betale sin Modstander, såvelsom også for, at han hverken vilde forulempe denne eller rømme af Byen, sålænge Sagen endnu ikke var „overdelt“ imellem dem, som det sig burde. Kristen Rasmussen stillede 2 Mands Borgen for, at han indtil samme Tid vilde være Jes Petersen ubevaret med Ord og Gjæringer. Derefter afsagde Byfogden endnu samme Dag på Tinget en Dom imellem dem. Denne Dom er rigtignok ikke indført, men må udentvivl have gået ud på, at Jes Petersen skulde betale dels Lægélön, dels en Erstatning, som nærmere blev at bestemme; thi d. 14 August vedstod Klavs Junge for Retten, at han var kommen

overens med ham om en Lægelön af 6 Mk. for Kristen Rasmussens Finger, hvad enten det yderste Led gik af den eller ikke. Han synes altså påny at have fået Fingeren under Behandling. Erstatningen synes endnu ikke at have været bestemt d. 13 Oktober, eftersom der på denne Dag blev ført et Tingsvidne, som skulde godtgjøre Jes Pedersens Uvillighed til at komme til nogen Overenskomst. 4 Borgere vidnede nemlig, at de, förend „Tov gik“, havde været over et venligt Forligelsesmål mellem begge Parterne for den Skade, som Jes Pedersen havde gjort Kristen Rasmussen, og at Parterne da havde voldgivet deres Sag på 8 Dannemænd, 4 på hver Side; men da de havde overvejet Sagen imellem sig, gik Jes ud fra dem og vilde hverken sætte Borgen eller gjöre Udlæg, hvorimod Kristen havde været villig til at overholde Forliget. — Hvorledes det så senere gik, oplyses ikke.

14. Peder Trellunds Skole.

Der er flere Medlemmer af den mærkelige Familie Trellund, som have været Skoleholdere her i Byen; men den mærkeligste af dem er Peder Pedersen Trellund eller Peder Trellund den Yngre, en Sön af Rådmand Peder Trellund, som døde 1594 i en Alder af 104 År. Sönnen havde Bryllup d. 1 August 1582¹⁾ og har rimeligvis omtrent samtidig nedsat sig som Skoleholder i Ribe; det var rimeligvis i denne Egenskab, at han ved Kongebrev af d. 5 December blev fritaget for Skat og al anden borgerlig Tyngde.²⁾ 1590 tilegnede han den udvalgte Konge, Kristian den 4de, et håndskrevet Værk, betitlet „Skriverkunst“. Det Exemplar, som han tilsendte Kongen, er skrevet på Pergament og meget elegant udstyret; det findes endnu bevaret i det store kongelige Bibliothek (gl. kong. Saml. in 4to, Nr. 846); han kalder sig i det Borger og Skoleholder i Ribe. Værket må have fundet meget Bifald på højeste Steder, som det da også fortjener både for sin Skjöhed og for sin Planmæssighed; thi til Belønning tilstodes der Forfatteren ved et Kongebrev af 10 Marts 1591 30 gamle Dr. årlig, som skulde udbetales af Lensmanden på Riberhus, eftersom Kongen havde

¹⁾ Hegel. Alm. — ²⁾ Jydske Tegn.

erfarede, „at han der sammesteds skal have anrettet en skjön og kunstig Skriverskole, hvorudinden han underviser og fremmer Ungdommen udi adskillige smukke og bekvemmelige Håndskrifter, — for at han des bedre kan blive ved at holde samme Skole ved Magt.“¹⁾

Det var altså væsentlig en Skriveskole, som Peder Trel-
lund havde oprettet, og jeg har tidligere gjort opmærksom
på, hvor megen Vægt man i det 16de Århundredes sidste
Halvdel lagde på en smuk Håndskrift, og at en sådan der-
for også var temmelig almindelig, navnlig også blandt Bor-
gerstanden i Ribe, ikke blot hos Mændene, men også hos
det andet Kjøn. — Det var dog ikke alene i Skrivning, at
der blev undervist i Peder Trelunds Skole, men også i
Læsning, rimeligvis også i Regning og i Begyndelsesgrun-
dene af andre Videnskaber. Hvad Læsningen angår, ses
det af en Tiltale, som Trelund d. 15 Oktober 1597 havde
til Lavrids Steffensen Skriver i Ribe om Skolepenge for
dennes Søn Albret, og af hvilken man også lærer Skolepen-
genes Størrelse at kjende. Trelund oplyste nemlig af sin
Bog, at Drengen først var kommen i Skole hos ham d. 15
Juni 1594, for at lære at læse, og havde gået 8 Uger i Sko-
len; derpå var han d. 18 Oktober påny begyndt med at be-
søge Skolen, denne gang for at lære at læse og skrive, og
der var nu blevet akkorderet om, at Faderen skulde betale
2 Rdlr. for ham om Året. For de første 8 Uger beregnes
derimod kun 2 Sk. om Ugen.

At Skolen nød megen Anseelse her i Byen, ses deraf,
at både Biskop Hegelund og Anders Sörensen Vedel satte
deres Børn i den. Den Første har således ved d. 22 Av-
gust 1593 indført i sin Almanak: „Satte jeg Jørgen, min
Søn, til Peder Trelund at lære at skrive.“ Jørgen var den-
gang henimod 10 År gammel og havde i flere År gået i
Skole (Latinskole). Ligeledes bemærker Biskoppen ved d.
12 Oktober 1594: „Satte jeg til Peder Trelund til Skrive-
skole mine 3 Døtre, Anne, Marine, Sara“ (12, 10 og 7 År
gamle). — Af Vedels Sønner havde idetmindste den yngste,
Hans, gået i Ped. Trelunds Skole, inden han i sit 6te År
(1601) kom i Latinskolen; således beretter Terpager (R. C.,
S. 656), som kalder Trelunds Skole en „dansk Skole“ og

¹⁾ Jydske Tegnelser.

siger, at Barnet der skulde indvies i de første Elementer. — 1594 omtales i Rådstuebogen tilfældigvis en Dreng, som gik i Ped. Trellunds Skole; han synes at være et udenbys Barn, der altså rimeligvis var sendt til Byen netop for at gå i denne Skole.

Samme År 1594 forekommer der i Byens Tingbog en ret mærkelig Sag, vedkommende samme Skole. Trellund havde en Underlærer ved Navn Niels Mikkelsen, en Smedesøn fra Skårup i Fyen. Han var, som det fremgår af det Følgende, antaget på de Vilkår, at Trellund skulde uddanne ham og give ham frit Underhold, imod at han forpligtede sig til i et vist Antal År at gå sin Læremester tilhænde i hans Skole og imidlertid opføre sig til hans Tilfredshed; hvis hans Mester ikke blev tilfreds med ham, skulde han derimod betale både for Lære og Kost. Trellund var imidlertid bleven misfornøjet med ham og havde gjentagent jaget ham bort. For nu at kunne godtgjøre, at Mesteren ikke havde haft nogen gyldig Grund hertil, hvilket tillige vilde blive et temmelig betydeligt Pengespørgsmål imellem dem, mødte Niels Mikkelsen d. 19 Juni 1594 på Ribe Byting og krævede i Peder Trellunds Nærværelse sit Skudsmål af et Stokkenævn, det vil sige, af et Antal (i Almindelighed 24) udmeldte Mænd, såvelsom af alle Andre, som på den Tid vare tilstede på Tinget, om „hvorledes han har forhandlet og skikket sig, udimidlertid han har været udi Ribe By og tjent forbemeldte unge Peder Trellund; om Nogen med Rette kunde beskylde ham for nogen utilbørlige Sager, Ubevemsord, Utroskab eller andre Uære-Sager, for Ord, Gjerninger eller Omgjængelse, eller og, om han ikke har skikket og forhandlet sig udi fornævnte Peder Trellunds Skole mod deres og andre Godtfolks Börn med Omgjængelse, Lærdom og Undervisning udaf hans Formue, som det sig burde; desligeste om Nogle enten med Rette vide eller ville sigte og sage ham Noget på hans Ære og Læmpe, der han ikke med Ære og Lige kan høre og forsvare; at de Dannemænd og Godtfolk vilde deres Sandhed derom bekjende og bestå og meddele ham det skriftlig.“

Umiddelbart derpå følger i Tingbogen de 24 Mænds (Dannemænds og Dannesvendes) og andre tilstedeværende Borgeres Erklæring, at de ikke havde hørt, set eller fornuimet noget Vanrygte eller nogen Uærlighed af Niels Mikkelsen.

sen, enten i Ped. Trellunds Skole, „med Godtfolks Börn at læse for og undervise“, eller andensteds. Men efter et Ud-kast til et Vidnesbyrd, som findes på et i Tingbogen ind-lagt løst Stykke Papir, var Peder Trellund trådt frem og havde sagt, at han havde nogle Indsigelser at gjøre, förend Stokkenævnet gav sin Erklæring; den første var, at Niels Mikkelsen havde „handlet sig“ noget trodsig og uvil-lig i sin Tjeneste; 3 Gange havde han derfor forvist ham af denne, men for Dannemænds Böns Skyld annammet ham igjen; nu var det den 4de Gang. Han lod derpå de For- pligtelsesbreve, som Niels Mikkelsen tidligere havde givet fra sig, oplæse og spurgte ham navnlig, om han havde holdt det sidste. Niels Mikkelsen måtte da tilstå, at han engang uden Tilladelse var gået ud af Huset og hen til Dorethe, sal. Peder Baggesens, hvor han havde drukket noget Mjød, og derfra var han endda gået hen på andre Steder i Byen og havde fået sig en Kande Øl; ligeledes var han en Riber- markedsdag gået ud uden sin Husbonds Vidende og havde drukket.

Den anden Indsigelse, som Peder Trellund havde at fremføre mod sin „Dreng“, var, at denne i hans Fraværelse havde handlet meget utilbørligt mod hans Tjenestefolk. Af Tingbogen ser man, at Trellund lod sin Tjenestepige og sin Amme aflægge Vidnesbyrd om, at de en Søndag havde luk- ket Krogen på Gårdören, medens de klædte sig på, og der- efter havde glemt at tage Krogen af igjen; da så Niels Mik- kelsen kom og fandt Dören lukket, havde han rigtignok til- talt dem på en meget usømmelig Måde. Dette Vidnesbyrd kunde han ikke benægte; men på den anden Side erklærede de to Tjenestekvinder på hans Spørgsmål, at de aldrig, me- dens han tjente sammen med dem, havde set eller fornum- met noget Uhæderligt eller Usømmeligt om ham.

Som vi ovenfor så, forhindrede disse Indsigelser fra Pe- der Trellunds Side ikke, at hans Modpart fik det forlangte gode Skudsmål af Stokkenævnet. I sig selv vare de da hel- ler ikke af stor Betydning, men den første viser, i hvor streng en Hustugt Underlæreren blev holdt. Efter Ting- bogen tilbød Niels Mikkelsen derpå sin hidtilværende Princi- pal, „efterdi denne havde forvist ham af sin Tjeneste“, at træde tilbage i den, hvis han vilde holde, hvad han havde lovet ham; men Trellund „begjærede ham ikke længere hos

sig“. Efter det ovenfor omtalte Udkast tilbød Trellund ham dog endnu samme Dag på Tinget at komme tilbage i sin Tjeneste, hvis 2 Dannemænd vilde love for ham, eller han vilde fuldkomme sit Forpligtelsesbrev; men det synes, som vi senere ville se, ikke at være kommet til noget Forlig imellem dem; idetmindste har det ikke været af nogen Varighed.

Det er ret interessant, at det et Par Gange nævnedes Udkast til et Tingsvidne om denne Sag er skrevet på den ene Side af et Ark Papir, på hvis anden Side findes et Slags Prøveskrift, der er skrevet af en Lærling i Peder Trellunds Skole. Man skulde næsten tro, at Underlæreren har haft dette Blad med for at fremlægge det som et Vidnesbyrd om sine Lærlinges Dygtighed. Skriften er i Virkeligheden god. — Bladet er delt i 2 Spalter; øverst i hver Spalte findes 7 Linier Dansk og nedenunder 7 Linier Tydsk; allernederst står: Geschriben dorch mich Christopher Pauelsen Haarbo bey meinem lieben lerremeister Peter Trellundt der Jungere Burger vnnnd Scholhalter im Riepen Anno 1592 Den 19 Januari. Alt er skrevet med såkaldet dansk (gotisk) Skrift. — Indholdet af de danske Stykker er Betragtninger over Börns Forhold til Forældrene¹⁾, af de tydske derimod Brudstykker af Breve i Kurialstil.

Peder Trellund var uheldig med sine Medhjælpere, eller rimeligvis var han selv en stridig Mand, som det ikke var let at tilfredsstille; thi 2 År senere havde han en meget lignende Historie med Rasmus Nielsen, født i Sim ved Ity. Denne mødte næmlig d. 14 Juni 1596 på Bytinget og lod i Trellunds Nærværelse læse et skriftligt „Forsæt“, hvis Indhold var, at han, fordi Trellund havde skrevet efter ham, var rejst langt af sin „Led“ hertil Byen og havde forpligtet sig for en lang Tid til at tjene ham for Lön; men efterat han i nogen Tid havde været i sin Tjeneste, havde Trellund ikke 1, men 3 eller 4 Gange forvist ham af den. Han vilde derfor vide, hvad Trellund beskyldte ham for, og hvorfor han forholdt ham hans Brev og tilgodehavende Lön, ligesom han også fordrede nogle Penge, som han havde lånt

¹⁾ Til Exempel vil jeg anføre følgende Linier: En wtuetig Sön er sin Fader en vanaere, En fornumstig Datter faar vel en Mand, Men en vanartig Datter lader Mand side oc hun bedröffuer sin Fader.

Trellunds Kone. Man ser ikke, at Trellund har haft Noget at svare hertil, hvorimod han spurgte Rasmus Nielsen, om denne kunde beskyldte ham, hans Kone eller hans Börn for noget Uærligt i den Tid, han var i hans Tjeneste, hvortil Rasmus Nielsen svarede Nej! Det får herved, måske uden Grund, Udseende af, at Medhjælperen havde gået og udspreddt slette Rygter om sin Principal og hans Familie. — Det Eneste, som man senere hører om Sagen, er, at Rasmus Nielsen d. 26 Juli s. År, ligeledes på Tinget, tilbyder Trellund igjen at træde i hans Tjeneste efter sit derom udgivne Brevs Lydelse, dersom Trellund også vilde forholde sig tilbørligt imod ham. Det ses ikke, at Trellund svarede Noget hertil, og rimeligvis ere de altså skiltes ad, ligesom det gik i det forrige Tilfælde med Niels Mikkelsen.

Niels Mikkelsen blev senere en ret mærkelig Mand. Han nedsatte sig 1595 som Skoleholder i Kolding „efter at have lagt sig efter Regnekunsten både i Danmark og Tydskland“ og udgav først 1615, og derefter 1624, en Regnebog, som i lang Tid skal have nydt megen Anseelse og udførlig beskrives af *Fyhn* i hans Beskrivelse over Kolding, S. 159 fl. Striden mellem ham og Peder Trellund angående dennes formentlige Krav på ham fra hans Læretid vedvarede i flere År, og efterat Trellund længe forgjæves havde forsøgt at gjøre sin Fordring gjældende ved Rettens almindelige Midler, erhvervede han, som imidlertid (1600?) havde flyttet sin Skole til Kjøbenhavn, d. 2 November 1606 et Kongebrev til Borgmestere og Råd i Kolding om, at de uden vidtløftig Proces og Ophold skulde dömmе mellem Peder Trellund, dansk Skolemester i Kjøbenhavn, og Niels Mikkelsen, som sagdes at holde Skriveskole i Kolding, med Hensyn til, at den Sidste for nogle År siden havde forpligtet sig til at blive i Trellunds Tjeneste og betale ham for sin Kost, Underholdning og Lære, hvis han ikke forholdt sig tilbørligt i sin Tjeneste. Om Trellund opnåede Noget ved dette Kongebrev, vides ikke; rimeligvis har Niels Mikkelsen med Held kunnet beråbe sig på det ovenanførte gode Skudsmål, som han havde fået ved Ribe Byting.

Om Peder Trellunds Skole i Kjøbenhavn ved jeg intet videre at berette; men det bør ikke forbigås, at det ikke var på Papir og Pergament alene, at han forstod at skrive. Han har nemlig også forfærdiget en sort Marmortavle med

Indskrift over Biskop Hans Povlsen Resens Hustru, som døde 1601 og ligger begravet i Roskilde Domkirke, således som følgende Underskrift under den latinske Indskrift udviser: Peder Trælund Ribber Borger og Skoleholder udi Kjøbenhaffn skreff og pollered denne Steen.¹⁾ — Han døde, som det synes, d. 28 Januar 1612, eftersom Biskop Hegelund ved denne Dag har følgende Vedtegning: Peder Pedersön Tryllund Rip., en kånstrig Schriffue oc Regnemester udi Ribe i XIX År oc udi Kjøbenhaffn i XII År. — 1617 blev hans Sön, Villum (el. Villands) Pedersen Trellund af Magistraten ansat som dansk Skoleholder i Ribe; mærkeligt nok havde også han 1620 en Strid med sin Underlærer, hvem han jog bort af sin Tjeneste.

15. En Trolddomssag.

Fra Året 1595 have vi fra Ribe bevaret en Trolddomssag, som, fordi den ikke endte med Bålet, er forbigået af *Grönlund* i hans „Historisk Efterretning om de i Ribe By for Hexerie forfulgte og brændte Mennesker“. Jeg vil derfor fortælle Noget om den her, dog mindre for Fuldstændighedens Skyld end, fordi den indeholder adskillige Ejendommeligheder. Den var rettet imod Maren Povlsdatter, født i Tornum, en Søster til Oluf Povelsen, som bode i Rødding.

Maren Povlsdatter sad allerede fængslet for Trolddom, da Forhørerne imod hende begyndte d. 18 Juli på Ribe Rådhus for begge Borgmestrene og 6 Rådmænd og i Nærværelse af 20 af de mest ansete Borgere. Først bekendte Maren, at hun allerede 2 Gange var bleven forvist Ribe By og havde forpligtet sig til ikke at sætte sin Fod der mere. Af hvilke Grunde hun var bleven forvist Byen, siges ikke; uidentvivi havde hun, som sædvanligt i slige Tilfælde, forpligtet sig til at have sit Liv forbrudt, hvis hun vendte tilbage.

Et Hovedvidne imod hende med Hensyn til Beskyldningen for Trolddom var Kristen Væver. Han udsagde, at Maren havde sagt til ham, at Anne Svarrers havde taget hans og hans Kones Lykke fra dem på 3die År, og at Anne Svarrers Datter, Karen Svarrersdatter, havde været på hans

¹⁾ Friis: Roskilde Domkirke, S. 115.

Loft for at forgjøre hans Kone. Planen var næmlich, at Kristen Væver derefter skulde trolde til at ægte Karen Svarrersdatter. Et andet Vidne, Niels Gledborg, udsagde også, at Maren selv havde sagt til hans Hustru, at Karen havde givet hende 1 Mk. for at hun skulde forgjøre Kristen Vævers Hustru og derefter skaffe hende Manden tilægte. — Kristen Væver påsagde også Maren, at hun havde fået hans Kone til at give hende Neglene af sine Tommelfingre tilligemed et Stykke Vox. Kort derefter var hans Kone falden i en stærk Sygdom med idelig Stikken i hendes Tommelfingre og over hele Legemet og havde aldrig været tilpas siden den Dag. Fremdeles var Maren senere en Dag kommen udenfor hans Dør med sin Lue (Hue) vendt vrant på Hovedet, havde vendt sig 3 Gange avet omkring udenfor Døren og var derpå gået ind i Huset og havde kastet Noget i deres Ild med de Ord: „Brænd nu i tusinde Djævles Navn.“ Derefter havde det knaget og braget i Ilden.

Niels Gledborg vidnede fremdeles, at Maren Povlsdatter en Dag var kommen ind til hans Hustru, efterat denne havde ligget syg på fjerde År; hun havde skåret hans Kones Negle af og lovet at kurere hende, idet hun sagde, at det også her var Anne Svarrers, som havde forgjort Konen. Kuren havde hun udført på den Måde, at hun havde gravet Noget ned i Jorden ved hendes „Sænehoved“, og ved at lade et Lys brænde i Stuen hele Natten. Senere, da disse Midler rimeligvis ikke hjalp, havde hun bundet et Brev med Noget i om hans Kones Hals og sagt, at nu skulde hun nok skaffe hende bedre; thi vel var der 2 Djævole, som vare stærkere end hun, næmlich Anne Svarrers og Anne Jeppes, men nu var det på 4de År, siden de havde lagt Hånd på Konen.

Mads Hansen Murmester og hans Kone vidnede, at Maren var kommen ind til Konen, og da denne klagede over, at hendes Mand var så syg, havde hun sagt, at hun strax havde kunnet se, at han var forgjort; der var nogle Folk i Sortebrødregade, som havde forgjort dem og taget deres halve Næring fra dem. Da Konen spurgte, om hun intet Råd vidste derimod, havde hun svaret, at der intet var, uden hun fik nogle Penge at kaste hen „i Fandens Navn“. Konen havde da givet hende til dette Brug først 4 Sk., senere snart 1 snart 2 Sk.; det skulde altid være Korspenge. En Dag havde hun bedt Konen om at levere hende et Fad

og et af Mandens Hosebånd. Med dem var hun gået op på Loftet, havde lagt 2 Knive overkors i Fadet og skrevet i det med Kridt; men da hun kom ned af Loftet igjen, havde hun fået ondt og set meget ilde ud. Da Konen spurgte hende om Grunden hertil, havde hun svaret, at „de havde fået det at vide med hende“, og nu kunde hun ikke gjøre mere derved. Endelig havde hun lovet Konen at sige hende, hvem der havde forgjort hendes Mand, hvis hun vilde give hende 1 Dr. derfor; men den havde Konen ikke villet spendere. — Kristen Væver udsagde, at Maren havde sagt til ham, at hun havde gjort Hans Murmester bedre, men han havde Intet givet hende derfor; men hun kjendte en Smed, som kunde smedde „på begge Hænder“; han skulde betale Hans Murmester derfor; „hendes Land var ikke såt med Salt, hun havde et andet Sted så kjært som her.“

Endvidere forklarede Kristen Væver også, at Maren engang havde begjæret at se i hans Hånd. Efter at have set i den, havde hun sagt: Inden et År skal du slå en Mand ihjel og din Kones Arm isønder. Hun havde dog tilbudt ham at kaste det på en Anden, om han vilde vove Noget derpå. Hun havde da fået 4 Sk., som skulde kastes hen i Fandens Navn, for at han ikke skulde slå Manden ihjel, og 1 Sk. ligeledes for Konens Arm.

En gift Kone, Maren Nollunds, vidnede, at Maren Povlsdatter havde været inde hos hende og sagt til hende, at der var en Skrædder, som bad (bejlede) til hende. Da hun ikke vilde tro det, havde Maren Povlsdatter ladet hende se i en Sten, og da hun ikke kunde se Noget i den, havde Maren Povlsdatter taget en lille Bog op af sin „Lårpose“ og var gået omkring i alle 4 Hjørner af Huset og havde læst i Bogen. Da havde hun kunnet se, at der løb en Karl om i Stenen med en Hat på sit Hoved. Derefter vare de blevne enige om, at Maren Povlsdatter skulde være hos hende til St. Valdborgs Dag; men St. Valdborgs Nat havde hendes Gjæst først lagt et Jærn i Ilden og smeddet på det. Ved det første Slag, hun slog, havde hun sagt: „Det skal være en død Sag“ — ved det andet Slag: „Det skal være en Mummiesag“ — ved det tredje Slag: „Det skal aldrig komme for Råd eller Ret“. Derpå var hun gået op på Loftet, og da hun spurgte hende om, hvad hun vilde der-

oppe, havde hun svaret: „Jeg har Andet at bestille, end I ved af.“ Fremdeles havde hun lovet hende både Skam og Skade, förend de skiltes ad; men om hun derefter var faret til Bloksbjerg (siden det netop var St. Valdborgs Nat), siges der Intet om.

Ligeledes forklarede Lave Nielsen Hygoms Kone, Mette, at Maren Povlsdatter var kommen ind til hende og havde sagt, at der var en Karl, som havde bejlet til hende; det var ham, som havde forgjort hendes Mand i deres Brudesæng, så at han var syg siden den Tid; ligeledes var deres Barn forgjort, så at det aldrig skulde komme til at tale. Til Vidnesbyrd havde hun også vist hende den omtalte Karl i en Sten, med en Hat på Hovedet. For at udfri Manden af Forgjorelsen, havde hun af Konen fået hendes Brudelagen og Mandens Brudeskjorte, hvilke hun havde nedgravet i deres Kjælder. Ligeledes havde hun forlangt en Side Flæsk, hvoraf hun „i Djævelens Navn“ udskar 3 Mark Flæsk, som hun sagde, at hun vilde lægge på en Korsvej, for at Fanden skulde have det „til sin Söndags“; så skulde det nok blive bedre med Manden.

Hermed slutte de Vidnesbyrd, som d. 18 Juli bleve optagne på Rådhuset; men derfra blev Sagen henvist til Bytinget. På dette mødte d. 26 Juli Peder Angelboe Tømmermand og spurgte Kristen Væver og Niels Gledborg, om de kunde beskyldte hans Hustru, Anne Peders, for nogen Trolddom eller anden uærlig Sag. De svarede, at de ikke vidste Andet end, hvad Maren Povlsdatter havde sagt til dem og deres Hustruer. Det er klart, at Anne Peders er den samme som Anne Svarrers; rimeligvis havde hun tidligere været gift med en Svarrer (Drejer). 3 Dage senere var Oluf Povelsen af Rødding, Maren Povlsdatters Broder, mødt på Tinget, og det var den Dag hans 3die Ting, at han på sin Søsters Vegne spurgte Fogden, de 8 Stokkemænd og alle de andre Borgere og Tingmænd, som den Dag Ting søgte, om Nogen havde hørt, set eller fornummet „enten i Vej eller Stej, Diger, Damme, Sige (fugtige Steder), ved Vand eller andensteds“, at hans Søster havde bedrevet nogen Trolddom. De 8 Mænd svarede hertil: Nej! Ligeledes mødte Oluf Povelsen d. 2 Avgust på Tinget, og det var den Dag hans fjerde Ting, at han gav Last, Klage og Kjære på de

Vidnesbyrd, som havde klaget og vidnet på hans Søster, med stor Uret, som han mente.

D. 9 Avgust kom Sagen igjen for, idet 2 Borgere vidnede, at de samme Dag efter Kristen Bremmes (Byens Delefogeds) Befaling havde været hos hans Hustru, Gjertrud, og at hun havde vidnet for dem, som følger: Der var engang kommen 2 Tømmermænd ind til hende i hendes Mands Fraværelse og havde drukket noget Øl. Imidlertid gave de sig i Snak med hende, om hun endnu var ligeså syg, som hun plejede at være. Dette havde hun bejaet og sagt, at hun havde prøvet så mange Råd, både hos Doktorer og Mestere (studerede Læger og Bartskjærer), at hun nu vilde give Alting i Guds Hænder. Siden vare de 2 Tømmermænd komne igjen til hende og havde sagt, at der var en Kvinde i deres Gade, som havde hjulpet Niels Gledborgs Kone. Hun bad dem da om at sende denne Kvinde til hende. Maren Povlsdatter var da kommen til hende og havde strax sagt, at hun kunde se på hende, at hun var meget syg og havde haft den Sygdom længe; men hvis hun vilde forskylde hende det, vilde hun hjælpe hende. De gik da sammen ind i et Kammer, hvor Maren lagde 2 Stene i et Vindue og tog en lille, gammel Bog frem og læste i den, medens hun gik frem og tilbage på Gulvet. Derpå spurgte Maren hende, om hun så Noget i Stenene; hun svarede, at det forekom hende, at hun så en Myg med lange Ben. Maren spurgte hende da, om hun ikke kunde se et Ausigt. Dertil sagde hun Nej! thi hun så ikke så godt som tilforn, siden hun lå så svarlig syg i Sprinkel. Derefter forlangte Maren et nyt Söm, en Korsskilling og en Hammer og gik ud i Kjøkkenet til Ilden, hvor hun gav sig til at smedde på Sømmet. Gjertrud sendte hun bort med de Ord: „Går I nu bort og lader mig ene betemme (passe det alene); thi der hører Allehånde til“. Sømmet og Skillingen gravede hun derpå ned i et Kammer ved Skorstenen, hvorefter hun begjærede et Stykke Lærred for sin Ulejlighed, da hun „havde hart at drages med“, som hun sagde, og fik Løfte om større Betaling, hvis Patienten fik det bedre. Hun forbød Gjertrud at sige Nogen Noget derom og sagde, at det var en Karl og en Kvinde, som havde forgjort hende.

Samme Dag afgaves endnu nogle andre mindre vigtige Vidnesbyrd. Således vidnede den tidligere omtalte Maren

Nollunds, at Maren Povlsdatter havde lovet hende at skaffe hende Hevn over en Skrædder, som havde løjet hende på, rimeligvis den Samme, som havde bejlet til hende; hun vilde nemlig få ham til at hænge sig selv. Vidnet havde dog svaret hertil: „Jeg vil lade Gud hevne; han hevner bedst.“ I en anden Familie havde hun kureret på et Barn ved at veje det på en „Windzer“ (et Bismer) og ligeledes tilveje det den Mad, som det skulde spise, dog uden Nytte.

D. 12 August tilstod Maren Povlsdatter for Retten, at hun havde fået det Stykke Lærred til Gave af Kristen Bremmes Hustru, og umiddelbart derefter afsagde Byfogden Dommen over hende, hvorved han „dömte hende fra hendes Liv, at have forbrudt efter vor Stads Ret, efterdi hun er tvende Gange forvist Ribe By og er dog inddragen i Byen igjen og (har) brugt hendes Spøgeri, Bedrageri og unyttige Gjerninger, efter Vidnesbyrds og Klages Lydelse.“ At hun er bleven henrettet ved Halshugning, ses af en Anførsel i Tingbogen for d. 5 September om, at de 8 Stokkemænd havde vurderet Maren Povlsdatters Gods, „som nu kort forleden blev forrettet og afhuggen for hendes Misgjerningers Skyld.“ Hendes Gods bestod i 4 Sæle, en Skindkjortel og en Egekiste med nogle Småting i, hvilke sidste ikke kunde sættes til Pengeværd. — Denne Vurdering tog Kristen Bremme på Borgmesteres og Råds Vegne beskrevet.

Ved den Dom, som overgik Maren Povlsdatter, er der at mærke, at hun ikke blev dömt for Trolddom. Hverken blev Sagen i sin Slutning behandlet som en Trolddomssag, idet den blev påkjendt af Byfogden alene, ikke af 15 Nævinger, heller ikke vilde Maren Povlsdatter som Hex være sluppen med at halshugges, men vilde være bleven brændt. Og Sagen var dog bleven begyndt som en Trolddomssag; herpå gik egentlig alle Vidnesbyrdene ud, fremfor alle Kristen Vævers Beskyldning for, at Maren ved sine Hexekunster havde påført hans Hustru en langvarig Sygdom. Efter sådanne Vidnesbyrd kunde hun til en anden Tid godt være bleven brændt, især når man først på Pinebænken havde fået hende til at tilstå Alt, hvad man ønskede. Der må upåtvivlelig have hersket noget mere Fornuft med Hensyn til Betragtningen af sådanne Sager i disse År end både noget før og noget senere her i Byen, hvorfor vi finde en Standsning i Hexebrændingen her i Byen fra 1577 til 1610,

medens den i de nærmeste År både før og efter denne Periode var så hyppig.

At Maren Povlsdatter alligevel blev dømt fra Livet, var overensstemmende med den ældste Riberrets § 16, som udtrykkelig bestemmer, at dersom Nogen bliver forvist fra Byen og forpligter sig til at blive borte fra den, og han dog vender tilbage uden Tilladelse, skal han straffes på Livet; men hvor ofte der end truedes med Dødsstraf i sådanne Tilfælde, anvendtes de dog aldrig uden under graverende Omstændigheder. Disse fandtes vel her; men alligevel kunne vi ikke Andet end finde Straffen temmelig hård.

16. Byens Udgifter i Anledning af Regjerings-Persouer og andre Adelsmænd.

Da dette Punkt står i så nær Forbindelse med Retsvæsenet, tillader jeg mig at meddele nogle Oplysninger desangående, skjönt de ikke just ere hentede fra Byens Tingbøger, men fra dens Regnskabsbog for Årene 1568 til 1595.

Den 25de Marts 1584 vare 7 Adelsmænd, Peder Munk, Mandrup Parsberg, Henrik Belov, Absalon Gjøe, Jakob Seefeld, Hans Johansen og Lavrids Brokkenhus, ifølge kongelig Befaling samlede i Ribe for at dømme i en Sag, som dels Lensmanden på Riberhus, Albret Friis, dels Borgmestere og Råd i Ribe havde anlagt mod Movrits Podebusk til Kjørup, i Anledning af at denne trættekjære og havesyge Mand, som ejede en Mængde Ejendomme i Byen, på mange Steder havde flyttet sine Grændseskjel ind på Byens, i enkelte Tilfælde også på Kongens Grund. Dommen gik ham da også imod i alle de Punkter, som Stævningen angik.

Det var almindeligt, at Enhver, som af Regjeringen blev sendt i en eller anden Forretning til Byen, om det så var for at udskrive Skatter, såvel Adelsmænd som simplere Betjente og Bud, bleve indkvarterede og bespiste på Byens Regning. Adelsmændene kom, især når de hørte til de anseligere af deres Stand, gjerne med et temmelig stort Følge, både med Tjenere og Heste, og så meget større bleve naturligvis Omkostningerne for Byen. Af de ovennævnte 7 Adelsmænd var således ved denne Lejlighed Mandrup Parsbjerg indkvarteret hos Borgeren Jens Olufsen; han havde indfundet sig med 5 Svende og forblev 5 Dage i Byen, og

den sidste Dag havde han Gjæster hos sig og var selvtyvende både til Middag og Aften. Hvad hans Værts Regning angår, er der forud at mærke, at der i den Tid, idetmindste her i Byen, aldrig beregnes Betaling for mere end 2 Måltider om Dagen, Middag og Aften, ligesom det også af andre Efterretninger synes at fremgå, at man i de Dage virkelig nøjedes med disse 2 Måltider, hvilket man måske af den Grund lettere kunde, at man drak så meget Øl. De 2 daglige Måltider vare, som bekjendt, omtrent af samme Beskaffenhed og bestode begge af flere Retter Mad. En anden Mærkelighed er, at der i Regningerne ikke gjøres nogen Forskjel på Herrens og Tjenernes Måltider, og en tredie at der heller ikke ved Gjæstebud som det ovenfor nævnte hos Mandrup Parsberg regnes mere for hver Person end ved de daglige Måltider, det vil sige, for Maden. En ganske anden Sag var det med Drikken, af hvilken der ved slige Lejligheder forbrugtes meget mere og tildels også kostbarere Sorter end til daglig. Men på Maden kan der i Virkeligheden ikke have været nogen betydelig Forskjel, da Værten dog ellers umulig kunde have leveret den til samme Pris som til daglig.

Prisen for et Måltid Mad er altid for hver Person 4 Sk. Jens Olufsen beregner sig i det Hele for 73 Måltider 4 Dlr. 2 Mk. 4 Sk. (Daleren regnet til 4 Mk.). Hvad der blev drukket i det store Selskab, kan ikke være ført til Regning af ham; det må, som også et andet Exempcl nedenfor vil vise, have beløbet sig til temmelig Betydeligt af Vin. Hvad Mandrup og hans Folk forøvrigt havde drukket i de 5 Dage, udgjorde 2 Td. (dansk) Øl til 3 Dlr. og 7 Kander Vin, mindre 1 Pindkrus, til Adelsmanden selv, til 1 Dlr. 2 Mk. 12 Sk. Det er forholdsvis lidt og billigt; Mandrup må selv have været tarvelig og have holdt sine Folk tarveligt; navnlig er det påfaldende, at der intet tydsk Øl var forbrugt. Af Heste nævnes kun 3, som foruden det almindelige „Rufoder“ (Rugfoder) havde fået 4 Skpr. Havre, tilsammen for 4 Mk. 8 Sk. Endelig beregner Jens Olufsen sig for Ild, Lys og Umage 1 Dlr. 2 Mk.

En anden af de udnævnte Dommere, Henrik Belov til Spøtterup, Lensmand på Koldinghus, lå samtidig indkvarteret hos den forhenværende Borgmester Peder Hegelunds Enke. Han havde 3 Svende og 3 Heste med sig. Bereg-

ningen er gjort som på det andet Sted; men han må have gjort større Fordringer for sig selv og sine Folk. Således havde de foruden 1½ Td. dansk Øl til 9 Mk. drukket 30 Kander Hamborgerøl til 4 Sk. Kanden og, rimeligvis han selv alene, 9 Kander Vin. Endelig havde han fået Kager („Jærnkager“) og Æbler for 1 Mk. Til sine Heste havde han også fået Rufoder og 4 Skpr. Havre; men det bemærkes udtrykkeligt, hvad der også forekommer oftere, at Havren havde de medtaget ved Afrejsen. — For de øvrige Adelsmænd, som vare mødte som Dommere i Sagen mod Movrids Podebusk, har jeg ingen Regninger truffet.

Den 27de Juli samme År udnævnte Kongen påny Henrik Belov, og i Forening med ham Albert Galskøt til Sønderskov, Erik Lunge til Skovgård og Erik Lange til Engelstholm til at foretage et Magelæg mellem Movr. Podebusk på den ene Side og Kongen og Byen på den anden Side angående nogle Grunde, som ved den ovennævnte Dom vare blevne Sidstnævnte fradömt, men som han ønskede at beholde imod at udlægge anden Grund og Ejendom i Stedet. Magelægsforretningen blev foretaget kort før Jul 1585 og medførte naturligvis nye Udgifter for Byen. Hvor Henrik Belov ved denne Lejlighed har logeret, finder jeg ikke angivet; men de 3 andre Adelsmænd vare alle indkvarterede hos Hans Kristensen Bartskjær. Denne må have haft en rummelig Lejlighed, siden han har kunnet modtage så mange Gjæster, om vi end vide, at Folk dengang nøjedes med mindre Plads end nu. Erik Lange var næmlig mødt med et ikke mindre Følge end 8 Personer med 5 Heste, Alb. Galskøt med 5 Personer og 4 Heste, Erik Lange med 3 Personer og 3 Heste. De 2 sidste havde endogså hver en Adelsmand i deres Følge, næmlig Jens Juel og Jens Lindenov. — Regningen lyder som sædvanlig på 8 Sk. om Dagen for hver Person for Maden, hvilket for 19 Personer i 8 Dage er 19 Dlr. Drukket er 3 Tdr. dansk Skillingsøl og 2 „grove“ Tdr. dansk Toskillingsøl, som tilsammen kostede 6 Dlr. 3 Mk., og dertil Hamborgerøl for 5 Dlr. 31 Sk., som synes at bestå af 19 Kander, som vare hentede i Byen, og 1 Td. af Hans Bartskjærs eget „Bartell“; af Vin var der forholdsvis forbrugt meget lidt, næmlig kun 6 Kander, som kostede 1½ Dlr. altså kun til 16 Sk. Kanden. For 82 Dages Hø og Strøelse (istedetfor det ellers almindelige „Rufoder“) for en Hest à

4 Sk. fordres 5 Dlr. 8 Sk.; men desuden er der brugt 83 Skpr. Havre à 5 Sk., som er 6 Dlr. 1 Mk. 15 Sk. Den specificerede Regning beløber sig således til 44 Dlr. 1 Mk. 6 Sk.; men efter Regnskabsbogen blev der betalt Hans Bartskjær 46 Dlr. 10 Sk. Hvis Forskjellen, 1 Dlr. 3 Mk. 4 Sk., udgjør, hvad der beregnedes Værten for Lys, Varme og Ulejlighed, er det negtelig meget Lidt.

Disse Udgifter i Anledning af Sagen imod Movrids Podebusk vare allerede ikke så ubetydelige; men en værre Udgift var det, at man samme År, udentvivl til Tak for Lensmandens Bistand i denne Sag, fandt at måtte skjænke ham en Sølvkande, som kostede Byen 77 Dlr. 12 Sk. — Byen havde samtidig hermed en anden Proces med Movr. Podebusk angående nogle Enge, som lå til Husene i Byen og ifølge en kongelig Bevilling ikke måtte bruges af andre end Borgere, men som Movr. Podebusk dog brugte, efterat have tilkjøbt sig Husene, og det endda, uden at han vilde udrede det Arbejde og de Betalinger til Byen, som hvilede på Engene¹). I denne Sag ligesom i den først omtalte understøttede Lensmanden Byen, idet han på Kongens Vegne ligesåvel som Borgmester og Råd på Byens Vegne anlagde Sagen, enten fordi Engene (de såkaldte Holme) oprindeligt af Kongerne vare overladte til Byen, eller fordi Movr. Podebusk havde overtrådt det kongelige Forbud. — Også denne, forøvrigt temmelig utvivlsomme, Sag vandt Byen ved en endelig Dom af det kongelige Retterting, dateret d. 1 Juli 1586; men i Slutningen af Året besluttede Magistraten også at gjøre Lensmanden og hans Frue en virkelig betydelig Foræring af 137½ Dlr. „for den Umage, han havde både til Herredage med Movr. Podebusks Sag og udi anden Byens Bestilling Byen til Bedste både hos kong. Majestæt og Danmarks Riges Råd ifjor.“ Endogså i Året 1580, da Byen efter en stor Ildebrand fik nogle Års Forskænsel for Skat og Bøsseskytte-Hold, havde man ment at måtte forære Lensmanden, den samme Albr. Friis, 1 Ame Vin,²) ligesom man også i samme Anledning sendte Kongens Kantsler en For-

1) Denne Sag er allerede omtalt S. 153.

2) I det syttende Århundrede plejede Byen endogså hvert År til Jul at forære sin Lensmand en Ame Vin. Se Adler i Kath.-Sk. Indb.-Skr. for 1844, S. 53.

æring af (tør) Fisk; hvor stor denne sidste Foræring var, kan ikke ses, da Udgiften til den er slået sammen med en del andre større Udgifter. 1575 (eller måske et af de nærmest foregående År) forærede Byen ligeledes Rigets Hovmester, den berømte Peder Oxe, en Ame Vin, uden at jeg kan sige, hvad det egentlig var for en Tjeneste, som skulde betales hermed. 1578 fik Rigets Kantsler, Arild Hvitfeldt, en Foræring af tør Fisk til en Værdi af 12¹/₂ Dlr.

Også når Kongen ved nogle af Rigsråderne lod holde Retterting her i Byen, måtte denne betale Omkostningerne ved Rigsrådernes Ophold her. Således blev der i Året 1580 holdt Retterting her i Ribe. Rigets Marsk, Peder Gyldenstjerne, var indkvarteret hos Borgmester Hans Fanning og fortærede med sine Folk og Heste, som rimeligvis have været talrige, og med de Gjæster, som han havde hos sig, for 25 Dlr. 5 Mk. 4 Sk., og det endda Vinen uberegnet, som blev hentet hos Peder Hegelund. Af de andre Rigsråder var Peder Munck indkvarteret hos Peder Baggesen, og Jørgen Rosenkrands hos Anders Sørensen, altså hos Byens rigeste Mænd. Deres Fortæring beløb sig dog henholdsvis kun til 9 Dlr. 36 Sk. og 7 Dlr. 24 Sk.

Byen søgte naturligvis altid at stå på en god Fod med sin Lensmand og undlod derfor ikke ved passende Lejligheder at vise ham sin Opmærksomhed. 1579 forærede den således Erik Lykke til hans Bryllup (med Margrethe Gjøe) en Sølvkande til 60 Dlr., og 1592 Albr. Friis's Datter ved hendes Bryllup med Frederik Munck ligeledes en Sølvkande til 49¹/₂ Dlr.¹⁾ — Da Albr. Friis 1594 fratrådte Lenet, og Valdemar Parsberg kom i hans Sted, gjorde Borgmestre og Råd på Byens Regning et Gilde for dem begge, som stod hos Anders Sørensen, og ved hvilket der blev drukket 42 Kander Vin à 20 Sk. Kanden, og desuden af Tjenerskabet 1 Td. Øl af Værtens bedste. Hvad han desforuden skulde have for Maden (og Ulejligheden osv.), henstillede han i Borgmestres og Råds egne Hænder; men, såvidt man ser, fik han Intet. Maden blev altså også her betragtet som noget Underordnet ved en sådan Lejlighed.

En hyppig og ikke ubetydelig Udgift for Byen foranledigedes ved de Rejser, som næsten hvert År foretoges af

¹⁾ Indbyd.-Skr. for 1844 S. 52.

et eller flere Medlemmer af Magistraten på Byens Vegne i forskellige Anliggender, især dog for at forhandle en eller anden Sag med Regjeringen. Til Exempel på en Rejse af denne Art, men af de korteste og billigste, vil jeg meddele et Uddrag af det Regnskab, som Rådmand Anders Sørensen indgav for en Rejse, som han 1594 havde gjort til Kolding, hvor Hoffet på den Tid opholdt sig, på hvilken Rejse han var så heldig at opnå Frihed for Byen i 2 År for Skat, Bøsseskytte- og Bådsmånds-Hold såvelsom al anden kongelig Tyngge i Anledning af den Skade, Byen havde lidt ved en Oversvømmelse. — Han havde haft 2 af de simpleere Borgere med sig og var rejst her fra Byen d. 23 Februar. På Vejen havde han bedet i „Broen“ (Foldingbro) og der udgivet 20 Sk. for en Skjeppe Havre og for Mad og Øl til sig selv. Om Aftenen var han kommen til Kolding; men Opholdet her blev temmelig langvarigt. Torsdagen d. 28 Februar vare sex Kancelli-Herremænd, Jens Mogensen, Mogens Skram, Frands Brokkenhus, Frederik Paslick, Lavrids Mule og Niels Stygge, komne uindbudne og uvæntede til ham, og han havde da måttet traktere dem med Vin og Tydskøl for over 8 Dlr. De havde dertil spist for 2 Mk., atter påfaldende Lidet; men hvis Byen ikke vilde erstatte ham den sidste Sum, kunde det vænte til en anden Gang (dem fik han dog strax betalte). Samme Dag, som han således havde trakteret Kancelliherrerne, fik han Bevillingen, men måtte endnu vænte 3 Dage på at få den udfærdiget skriftlig. Peder Dresselbergs Dreng, som bragte ham Brevet derpå, gav han 1 Dlr.; men Brevet tilfredsstillede ham ikke ganske, idet han anså det for tvivlsomt, om Byen ifølge det vilde blive fri for de Bøsseskytter, som fortiden lå i Borgeleje i den. Da han netop samme Dag var bleven syg, sendte han Bud til Kristen Holck om, at dennes Dreng måtte komme til ham, for at han kunde tale med ham om Sagen. 2 Dage efter kom den ovenfor nævnte Jens Mogensen selv til ham med det nye Brev, som rimeligvis har været efter Ønske, og hans Dreng fik så 1½ Dlr. Desuden fik Fyrbøderen i Kancelliet 1 Dlr.; denne Bestillingsmands Sportler ere altså af meget gammel Oprindelse. Endelig d. 5 Marts kunde Anders Sørensen begive sig på Hjemvejen, skjønt han endnu ikke var fuldkommen rask. I Kolding havde han og hans 2 Medfølgere hver Dag udgivet for Mad og Øl (2 Kander

Hamborger-Øl og 2 Kander dansk Øl) 2 Mk. 2 Sk., hvilket også bliver 4 Sk. for Maden til hvert Måltid. Hans 2 Heste havde kostet daglig for „Rufoder“ 6 Sk. og havde desuden ialt fået 22 Skpr. Havre à 6 Sk. Pigerne i Værtshuset havde han givet 1 Mk. i Drikkepenge; for egen Befordring beregnede han sig kun 1 Dlr.
